

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Materialistická hodnotová orientace a kvalita života

Jaroslava Pačesová

vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

2017

Prague Collage of Psychosocial Studies

Value orientation and well-being

Jaroslava Pačesová

The Diploma Thesis Work Supervisor: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Praha 2017

Anotace:

Diplomová práce se zabývá problematikou materialismu a kvality života, taktéž problematikou neuroticismu jako osobnostního rysu a jejich vzájemných souvislostí. Teoretická část se zaměřuje na shrnutí teoretických poznatků souvisejících s touto problematikou. Je zde objasněna problematika kvality života, hodnotových orientací, materialismu a také neuroticismu. V empirické části se autor pokouší zodpovědět hypotézy a prozkoumat vztahy mezi kvalitou života, materialismem a neuroticismem. Mezi těmito proměnnými byl nalezen vztah.

Klíčová slova:

Hodnotová orientace, materialismus, kvalita života, neuroticismus

Abstract:

The diploma thesis deals with issues of materialism and quality of life, also with neuroticism as a personality factor and their interdependencies. The theoretical part focuses on a summary of the theoretical knowledge related to these issues. In the theoretical part are explained the issues of quality of life, value orientation, materialism and also neuroticism. In the empirical part the author tries to answer the hypotheses and explore the relationships between quality of life, materialism and neuroticism. A relationship between these variables has been found.

Key words:

Value orientation, materialism, well-being, neuroticism

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, na základě literatury a pramenů uvedených v seznamu použité literatury.

Datum

Podpis studenta

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Doc. PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc. za jeho přínosné rady, pomoc se statistikou i přínosné informace během celého studia.

1. Úvod	8
2. Teoretická část	9
1 Kvalita života	9
1.1 Kvalita života jako pojem	9
1.2 Well-being	10
1.3 Kdy se člověk cítí a necítí dobře	12
1.4 Osobní pohoda a životní cíle	13
1.5 Determinanty a prediktory ovlivňující faktory osobní pohody	15
1.6 Měření kvality života	17
1.7 Shrnutí	18
2 Hodnoty jako pojem v psychologii a dalších společenských vědách	19
2.1 Definice hodnot	19
2.2 Rozdělení hodnot	20
2.3 Shrnutí	26
3 Materialismus	27
3.1 Materialismus z pohledu společenských věd	27
3.2 Souvislost vztahu peněz a štěstí	31
3.3 Vliv materialistické hodnotové orientace na kvalitu života	32
3.4 Měření materialismu	32
3.5 Shrnutí	32
4 Neuroticismus	34
4.1 Různé pohledy na pojem neuroticismus	34
4.2 Neuroticismus jako jeden z faktorů osobnosti	36
4.3 Projev neuroticismu	37
4.4 Neurotická osobnost naší doby	38
4.5 Neuroticismus a úspěch	40
4.6 Měření neuroticismu	41
4.7 Shrnutí	41
5 Východiska pro praktickou část	42
3. Praktická část	45
6 Metodologický rámec	45
6.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu	45
6.2 Hypotézy	45
6.3 Typ výzkumu	47
6.4 Výběr respondentů	47
6.5 Metoda sběru dat	48

6.6	Etické otázky výzkumu	52
6.7	Metoda zpracování a analýza dat	53
7	Výsledky	55
8	Výsledky výzkumu a zodpovězení hypotéz	62
9	Diskuse.....	65
	Závěr	66
	Seznam použitých zdrojů:	67

1. Úvod

V jaké společnosti dnes žijeme?

Vývoj a změny v naší společnosti za poslední desítky let lidem umožnily nové možnosti. Rozvojem nových technologií se svět zmenšil, otevřely se nové obzory. Věcí začalo být dostatek, zdá se, že lidé nemusí strádat. Dalo by se tak dokonce říci, že žijeme v relativní společnosti, kde lidem nic nechybí a mohou být šťastni – tomu tak ale není úplně vždy. Být spokojený a šťastný ve svém životě je snahou každého z nás. Ač by se mohlo zdát, že je svět těmto pocitům nakloněn, můžeme se nadále setkávat s jedinci, kteří jsou se svými životy nespokojeni. Někdy může takovou spokojenost ovlivnit i volba jejich preferovaných hodnot, která má na spokojenost vliv. Nebo je to spíše jejich osobností a vnitřním nastavením? Takové byly otázky, jež vedly k volbě výsledného tématu práce.

Teoretická část je rozdělena do pěti velkých oddílů, z nichž se čtyři věnují bližšímu vysvětlení a prozkoumání pojmů kvalita života, hodnotová orientace, materialismus a neuroticismus, jejich vzájemných souvislostí a realizovaných výzkumů v dané problematice. Pátá kapitola je tvořena stručným shrnutím teoretické části a poznatků, které se staly východiskem pro metodologickou část práce.

Další velká část práce je tvořena empirickou částí, ve které jsou kladeny hypotézy, jenž byly následně ověřeny. Empirická část poskytuje přehledné výsledky v grafech a tabulkách a taktéž zodpovězení stanovených hypotéz, závěr a diskuzi.

2. Teoretická část

1 Kvalita života

Kvalita života je pojmem, který je široký a může se lišit svojí charakteristikou dle nejrůznějších autorů či oborů, které se jim zabývají. V současné době existuje celá řada definic a vysvětlení tohoto pojmu, následující kapitola proto bude věnována vysvětlením některých z nich. Nejprve bude prostor věnován definici tohoto pojmu, posléze se práce více zaměří na problematiku well-being a zjištěním, kdy se lidé cítí dobře a kdy naopak. Prostor bude také věnován determinantům, které mají největší vliv na životní spokojenost a možné prostředky, jak míru životní spokojenosti měřit.

První kapitola celé práce je nejvíce obsáhlá, neboť se dotýká i jiných oblastí, které budou v práci dále probírány – zejména oblasti neuroticismus a materialismu. Aby byl ovšem zachován logický sled a větší přehlednost práce, jsou některé poznatky uvedeny právě zde v první kapitole práce.

1.1 Kvalita života jako pojem

Pojem kvalita je odvozen z latinského *qualis*, jenž se svým významem dá přeložit jako „kdo to je“ nebo „jaké to je“ (Křivohlavý, 2004). V současné době se kvalita života těší velké oblasti zájmu na poli psychologie, sociologie, ale i veřejného mínění. Tento pojem může být rozličně uchopen a vymežován, sociální psychologie i sociologie vyvinuly velkou řadu metod na měření kvality života, jež bývá často také souborně označováno jako *well-being* nebo *welfare* (Možný, 2010), přičemž well-being lze použít jako ekvivalent osobní pohody (Šolcová & Kebza 2004). Pojetí kvality života bývá též spojováno s pojmem spokojenost, někteří psychologové používají dokonce pojmu štěstí. Kvalita života byla poprvé zmíněna ve 20. století, nyní existuje celá řada definic a významů tohoto pojmu, avšak neexistuje ani jedna definice, která by byla všeobecně přijímaná a akceptovaná (Hnilicová, 2005).

Na kvalitu života se lze tázat nejrůznějšími způsoby; může nás zajímat kvalita života obecně či pouze určitého druhu, taktéž je možno hovořit o kvalitě života jednotlivce, dvojice

lidí (př. manželství), malé či velké sociální skupiny. Touto otázkou se zajímali lidé víceméně odjakživa. Zde lze uvést dva druhy studijního zájmu, jenž kvalitu života řeší. V první řadě se jedná o směr, který svoji pozornost upírá k duchovnímu životu, kde se řeší převážně otázky „dobrého či moudrého života“, naproti němuž leží v protikladu život řízený chytrostí a vychytralostí. Ve druhém případě se jedná o zájem spíše filozofického rázu, který řeší otázky „dobrého a špatného života“. Zde je zapotřebí zmínit např. hedonismus, filozofický směr, který hlásal a podporoval dosahování slasti a štěstí a uspokojování jedince smyslovými cestami (Křivohlavý, 2004).

V tomto případě se práce věnuje kvalitě života obyvatel. Dle Hartla (2004) představuje kvalita života vyjádření pocitu životního štěstí, jenž se vyznačuje znaky, jako jsou soběstačnost, pohyblivost, harmonie po duševní stránce a míra seberealizace. Křivohlavý (2004) se věnuje tématu integrace osobnosti a jeho vlivu na celkovou spokojenost jedince. Zastává názor, že je k posouzení a poznání toho, jak se člověk cítí, zapotřebí znát nejen jeho úsilí ve smyslu plnění jeho vytyčených cílů a snah, zároveň také subjektivní pocit dobra jedince, současně označovanému také jako tzn. well-being.

1.2 Well-being

Dle mnohých odborníků je pojem well-being označením pro dlouhodobý emoční stav, ve kterém se odráží jedincova spokojenost s jeho vlastním životem. Doslovné přeložení pojmu well-being lze chápat jako vysvětlení toho „kdy je člověku dobře“. Tento termín je také použit v definici zdraví, kterou poskytla Světová zdravotnická organizace zdraví (WHO). Dle Křivohlavého (2010) je pohoda velice širokým pojmem a lze ji definovat jako poměrně rozsáhlé pojetí toho, co je pro člověka důležité, týká se jak kladných, tak i záporných emocí a nálad. Pro upřesnění je nezbytné uvést, že v práci bude pojem well-being nadále využíván ve všech jeho obměnách a ekvivalentech jako je např. osobní pohoda jedince.

Odborníci se shodují v názoru na měření osobní pohody, která by měla být měřena prostřednictvím svých kognitivních a emočních komponent. Jako kognitivní stránka je chápána životní spokojenost, morálka ve smyslu mravních zásad, emoční stránka zase ve smyslu pozitivních či negativních emocí. Rovněž je zastáván názor, že osobní pohoda s výše

uvedenými komponenty se vyznačuje svojí stálostí (konzistencí) v nejrůznějších situacích a stabilitou v čase (Šolcová & Kebza 2004).

Šolcová a Kebza (2004) uvádí rozdělení pojmů souvisejících s osobní pohodou z pohledu různých autorů a to z hlediska časových dimenzí. Jak uvádí, dle M. Seligmana a M. Csikszentmihalye je well-being a životní spokojenost spojována s minulostí, ke které se vztahuje, pocity štěstí a momentálního nadšení k současnosti a naděje s optimismem se vztahují k budoucnosti. Dle Okuna a Stocka (1987) obsahuje osobní pohoda celkem tři složky – životní spokojenost, morálku a štěstí. Životní spokojenost je chápána jako hodnocení dosažených cílů jedince, tato složka je dle jejich názoru orientována do minulosti a disponuje silným kognitivním obsahem. K důvěře a disciplíně směřuje morálka, která má kognitivní obsah středně zastoupený a je orientována do budoucnosti. V poslední řadě je to štěstí, které má nejnižší kognitivní obsah, orientuje se do současnosti a je charakteristické emočními reakcemi na každodenní jedincův život.

1.2.1 Štěstí a životní spokojenost

Štěstí se podle Hartla (2004) vyznačuje pocitem psychického i tělesného blaha a nevyskytujícím se tlakem z nějaké neuspokojené potřeby. V Dienerově pojetí (1984; 2000) je štěstí jednou ze součástí osobní pohody, která dle jeho názoru zahrnuje také pozitivně laděné emoce.

Wilson uvedl v roce 1967 charakteristiku štěstí, která vychází z obsáhlé analýzy pojmu štěstí ve veškerých tehdy dostupných psychologických pramenech. Tato analýza byla založena na souboru adjektiv, tedy vlastností a atributů, které vysvětlují pojem štěstí a jeho obsah. Dle Wilsona lze za šťastného člověka považovat jedince, který je mladý, v dobré zdravotní kondici, dostalo se mu kvalitního vzdělání a výchovy, je dobře finančně ohodnocený, optimistický, bezstarostný, extravertní, věřící, ženatý či vdaný, se zdravým sebehodnocením, inteligencí a přiměřenou aspirační úrovní. Co se týče pohlaví, nebyl zjištěn žádný významný vliv pohlaví na štěstí, zajímavé a významné bylo pouze zjištění, že ženy jsou ve věku do 40 let o něco šťastnější, než muži stejného věku, avšak s přibývajícím věkem (45 let) jsou šťastnější spíše muži (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999).

Výše uvedená adjektiva zřejmě opravdu spadají do představ veřejnosti o životní spokojenosti, komfortu a štěstí. Jistá je především souvislost zdravotního vztahu a životní

spokojenosti. Kdyby byl ovšem zdravotní stav jako adjektivum z této rovnice vyřazen, lze předpokládat, že starší lidé budou vykazovat vyšší míru životní spokojenosti, způsobenou především již realističtějšími životními aspiracemi a nižšími materiálními požadavky (Diener et al., 1999).

1.3 Kdy se člověk cítí a necítí dobře

Teorie životních cílů vychází z teze, že člověku je dobře v momentě, kdy má možnost uspokojovat cíle svého snažení, které si určil, jinými slovy – když se člověk cítí dobře a má pro co žít (Křivohlavý, 2004). Emmons v roce 1999 uveřejnil výsledky jedné ze studií zabývající se tím, kdy je lidem v životě dobře. Cíle, které vedly jedince k pozitivnímu subjektivnímu prožitku, byli následující:

- stanovení konkrétních a splnitelných cílů (např. mluvit plynule, být slušně oblečený aj.)
- cíle vycházející z osobního rozhodnutí jedince
- tvořivé cíle ve smyslu generativity
- cíle, které jsou zaměřeny ve smyslu zvyšování intimity v úzkých partnerských vztazích, cíle charakteristické skupinovou afiliací
- spirituální cíle
- cíle, které se přibližují celoživotnímu a dominantnímu zaměření jedince

Zajímavé výsledky empirické studie týkající se kvality života lze najít v případě generativity. Tento pojem uvedl poprvé Erik Erikson (2002), který jej použil ve své teorii vývoje osobnosti. Generativita se v tomto případě pojí s nejvyšším osmým stádiem, které je charakteristické snahou vytvářet něco, co přesahuje hranice egocentrických zájmů člověka a obohatí druhé lidi. Jako případ generativity lze uvést například plození, kreativitu či dobrovolnou pomoc druhým lidem (Erikson, 2002). Studie provedená v roce 1998 (McAdams

& Aubin, 1998) poukazuje na vyšší míru well-being u lidí, u nichž byly diagnostikovány generativní snahy oproti případům, kdy lidé stagnovali.

Z dosavadních psychologických výzkumů, které byly realizovány, lze s jistotou říci, že lidé, kteří mají integrovanou osobnost než je tomu u jiných, vykazují mnohem lepší výsledky v pocitech toho, že je jim dobře. U těchto lidí lze často ve větší míře nalézt tvořivé a kreativní generativní prvky (Křivohlavý, 2004). Oproti těmto poznatkům lze také uvést charakteristiky osobních cílů, které vedou naopak k nedobrym pocitům, k negativnímu subjektivnímu stavu (Křivohlavý, 2004):

- mocenské cíle, které jsou spojovány s užíváním či dokonce zneužitím moci
- cíle, které mají ambivalentní charakter
- cíle, které nejsou člověku vnitřní; jsou mu dány okolím
- konfliktní cíle (př. volba cílů, které jsou si vzájemně v rozporu)
- přehnaně abstraktní cíle
- cíle a snahy charakteristické touhou vzdalovat se (opak afiliace)

1.4 Osobní pohoda a životní cíle

Sheldon a Schmuck (2001) zaměřili svoji pozornost na pole realizovaných výzkumů v oblasti osobní pohody a životních cílů (life goals). Životní cíle definují jako cíle specifické a motivační, ke kterým se daný jedinec vztahuje v průběhu svého života, snaží se jimi řídit svůj život a směřovat k nim. Z nejvýznamnějších výsledků, se kterými se zde setkáváme, je rozdíl mezi krátkodobými a dlouhodobými cíli. Vyplývá zde totiž, že dlouhodobější cíle mají mnohem větší vliv na well-being, než je tomu u cílů krátkodobých. Pro osobní pohodu je taktéž důležitý soulad jedincova cíle s jeho danými hodnotami a zájmy.

Co se obsahů daných cílů týče, bylo zjištěno, že cíle, které jsou svojí povahou sebe-přesahující či zaměřené nějakým způsobem na zlepšení skupiny nebo celé společnosti, přispívají k osobní pohodě mnohem více, než je tomu u cílů sebe-zdokonalujících, které jsou svojí povahou podobné spíše konzumním lákadlům doby (Sheldon & Schmuck, 2001).

Csikszentmihalyi (1996) uvádí v souvislosti s životními cíly dva druhy strategií, které lze použít pro zlepšení kvality vlastního života. Kouzlo první strategie spočívá ve změně vnějších podmínek a to tak, aby odpovídaly daným cílům jedince. Druhá strategie je zaměřena na změnu způsobu svého prožívání takovým směrem, aby byly vnější podmínky v mnohem lepší shodě s cíly, které si daný člověk vytyčil. Jak také dále uvádí, ani jedna z těchto strategií nemůže efektivně zapříčinit zlepšení kvality života, bude-li použita izolovaně; je tedy zapotřebí použít obou z nich – změnit vnější podmínky a mít i kontrolu nad svým vědomím. Jedinec, který se sice zaměří na změnu vnějších podmínek, může opravdu pociťovat změnu pozitivním směrem, ovšem nebude-li se věnovat i změně ve svém vědomí, mohou se mu opět navrátit jeho obavy či touhy a neklid.

Csikszentmihalyi (1996) takový případ demonstruje na pověsti o králi Midásovi, který chtěl být nejbohatším a zajistit si tak životní štěstí. Midás uzavřel dohodu s bohy, kteří mu vyplnili jeho přání a všechno, čeho se Midás dotkl, se začalo měnit na zlato. Později ovšem zemřel vyhladověním obklopen zlatými talíři a šálky, neboť i jídlo okolo něj se začalo měnit ve zlato dříve, než jej stihl pozřít. Jak dále uvádí, dnes takovou paralelu můžeme spatřit v ordinacích a čekárnách psychologů a psychiatrů, které jsou mnohdy plné právě lidí sice bohatých a úspěšných, avšak vnitřně nešťastných, plných neklidu a věčně neukojených, kteří doufali, že změnou vnějších podmínek vyřeší své problémy. „Bohatství, postavení a moc se v naší kultuře staly příliš mocnými symboly štěstí“ (Csikszentmihalyi, 1996, s. 74), lidé mají tendence smýšlet si o druhých, kteří jsou bohatí, majetní, dobře vypadající či slavní, že jsou mnohem více šťastni, ač je tomu v mnoha případech spíše naopak, ale v jejich názorech převládá předsvědčení, že i oni by byli šťastnější, kdyby jen vlastnily některý z výše uvedených symbolů. Realita je ovšem taková, že úroveň životní kvality nesouvisí s míněním, které o nás mají druzí lidé nebo s majetkem, který člověk vlastní, ale spíše na vnitřním pocitu, který ze své vlastní osoby daný jedinec má a na tom, jak prožívá věci, které ho v životě potkávají. Zlepšení kvality života tak lze docílit zlepšením svého vlastního prožívání.

Peníze, tělesné zdraví či sláva mohou mít pozitivní vliv na kvalitu života jedince, ovšem pouze v případě, když člověku napomohou k tomu, cítit se lépe. V opačném případě mají neutrální vliv na kvalitu života člověka, z výzkumů týkajících se štěstí a životní spokojenosti vyplývají závěry, které poukazují na mírnou korelaci vztahu mezi bohatstvím a pocitem spokojenosti (Csikszentmihalyi, 1996).

1.5 Determinanty a prediktory ovlivňující faktory osobní pohody

V následující kapitole budou uvedeny nejhlavnější z prediktorů a determinantů, které mají vliv na úroveň osobní pohody a životní spokojenosti jedince.

1.5.1 Socioekonomický status

Součástí socioekonomického statusu je finanční ohodnocení, které má taktéž hlavní význam pro celkový pocit osobní pohody, ovšem pouze do té míry, kdy jedinec dosáhne určité minimální úrovně ekonomického standardu a dostatku. Mayers a Diener (1995) se této otázce věnovali také, z jejich pohledu může mít nedostatek osobní pohody i nízká úroveň socioekonomického statusu negativní vliv na celkovou pohodu jedince, ovšem i v případě, že jsou tyto dvě komponenty zaplněny, nelze říci, že bude daný člověk šťasten; oboje dvoje je sice nezbytnou podmínkou osobní pohody, nikoliv ale přímo dostačující.

1.5.2 Víra

Vliv víry na spokojenost se životem se potkává s nejednoznačnými výsledky, neboť je sice předpokladem, že víra je velmi silným prediktorem míry osobní pohody, avšak tento vztah nebyl nikdy zcela jednoznačně potvrzen, patrně vzhledem ke své problematičnosti tento vliv dokázat. Tento vliv taktéž nelze ani zcela zamítnout či popřít. Jak se ovšem zdá, aby měla víra příznivý vliv na osobní pohodu jedince, je nezbytné, aby její původ byl vnitřně založen, prožíván zcela upřímně a opravdově, nikoliv tedy nařízen nějakou vnější institucí. Prožívaná víra by měla být taktéž v souladu s jejími vnějšími projevy a měl by z ní vycházet jakýsi „prožitek vyšší kontroly nad směřováním svého života“ (Šolcová & Kebza, 2004, s. 29).

1.5.3 Osobnost

Velká řada psychologů se domnívala, že důležitou proměnou v otázce, zdali je člověk šťasten či nikoliv, je právě osobnost člověka a jeho biologické faktory. Nesnáze ovšem způsobovala velká řada osobnostních faktorů, a tak bylo velmi nesnadné určit, na které z nich se zaměřit (Křivohlavý, 2013). Z některých zjištění plynou závěry, že větší sklony k prožívání pohody se projevují u jedinců s převažující charakteristikou extroverze, kdežto u lidí, u nichž převažovala charakteristika neuroticismus, tomu bylo naopak (Diener, Lucas, & Oishi, 2002).

DeNeveová a Cooper provedli v roce 1998 meta-analýzu celkem 9 studií, věnujícím se studiu vztahu mezi osobními determinanty a osobní pohodou. Z provedené meta-analýzy vyplývá několik závěrů. Především je to zjištění, že lidé mají určité tendence prožívat věci pozitivním nebo negativním způsobem, jakési jejich vnitřní naladění, které samozřejmě později ovlivňuje prožívané události a jejich interpretace. Za další je to tzn. model dynamické rovnováhy každého jedince individuálně. Tento model vysvětluje zejména, proč lidé hodnotí i po delším časovém odstupu (např. v horizontu několika let) prožité pozitivní a negativní události a osobní pohodu stejně, jako je tomu v současnosti. Předpokladem je fakt, že každý z lidí má určitou hodnotu osobní pohody, která je víceméně rovnovážná. Tato hodnota je ovlivněna osobnostními charakteristikami, jako je extroverze, neuroticismus a otevřenost vůči novým zkušenostem. Tato konstantní hodnota je samozřejmě ovlivňována vnějšími vlivy a životními událostmi, avšak právě dané charakteristiky osobnosti jedince jí napomáhají vrátit se opět na svoji rovnovážnou úroveň.

Jak dále uvádí Šolcová a Kebza (2004), McCrae a Costa (1991) rozlišují mezi vlivem osobní pohody člověka a jeho temperamentovými vlastnostmi. Jejich teorie zastává názor, že temperamentové vlastnosti jedince (jako je např. neuroticismus či extroverze) jsou určitými osobnostními rysy, jež přímo ovlivňují míru osobní pohody jedince a jsou jejími prediktory. Extraverze souvisí s pozitivními citovými stavy, pozitivním směrem tak ovlivňuje osobní pohodu a pocity štěstí, v případě neuroticismu je tomu naopak, neboť neuroticismus souvisí s negativními citovými stavy. Dle jejich zjištění mají osobnostní rysy jako je přívětivost a svědomitost nepřímý vliv na úroveň osobní pohody jedince. Tento nepřímý vliv je způsoben zejména charakterem specifických životních situací, se kterými se jedinci disponující tímto osobnostním rysem setkávají, a jenž pak zpětně ovlivňují jeho osobní pohodu. Toto tvrzení potvrzuje i Hřebíčková, Blatný a Jelínek (2010), kteří upozorňují na signifikantní vztahy, které byly potvrzeny právě v případě osobnostních proměnných a osobní pohody a to především v případě neuroticismu, extroverze a svědomitosti. Osobnost se tedy zdá být nejlepším prediktorem osobní pohody a míry životní spokojenosti. Otevřenost vůči zkušenostem je potom osobnostní charakteristikou, která má vztah jak k negativním, tak k pozitivním citovým stavům člověka, neboť se podílí na intenzivním prožívání negativních i pozitivních emocí jedince. Není ovšem tak silným prediktorem osobní pohody, jako je tomu u výše uvedené přívětivosti a svědomitosti (Hřebíčková, Blatný, & Jelínek, 2010).

Jeffrey Gray nabízí v tomto ohledu psychobiologické vysvětlení vlivu osobnostních faktorů na osobní pohodu. Dle jeho názoru reaguje osobnost člověka na určité emoční stavy, které jsou neurofyziologického původu a jsou založené na tzn. úrovni aktivace či útlumu. Extraverze a pozitivní efektivita je tak chápána jako související s aktivací behaviorálního systému, zatímco neuroticismus a negativní efektivita je spojována s útlumem a inhibičním behaviorálním systémem (Pickering & Corr, 2008).

V roce 1998 provedli DeNeveová a Cooper meta-analýzu celkem 137 osobnostních rysů s cílem zjistit, které mají největší vliv na osobní pohodu jedince. Výsledky ukazují, že nejvyšší osobnostní rysy a jejich vliv na osobní pohodu mají represivní defenzivita, důvěra, emoční stabilita, lokalizace kontroly a touha po kontrole (locus of control), vytrvalost, pozitivní efektivita, sebeúcta a tenze. Když byly osobnostní znaky uskupeny dle osobních faktorů modelu Velké pětky, byl neuroticismus nejsilnějším prediktorem (ve smyslu záporného vztahu) životní spokojenosti, štěstí a negativních pocitů. Pozitivní vliv na osobní pohodu měla stejně tak extroverze jako přívětivost.

1.6 Měření kvality života

Mezi nejjednodušší způsoby k poznání toho, jak je člověku dobře, lze zařadit tzn. *barometry každodenních nálad* (daily mood reports), ve kterých je daným jedincem každý den v pravidelných časových intervalech zaznamenává jeho nálada a popis toho, jak se cítí. K tomu je využívána např. metoda VAS, na které je nálada jedince označena křížkem na úsečce od „strašně zle“ až po „velice dobře“. Dále existují propracovanější metody, které člověka v daný okamžik upozorní akustickým signálem, aby mu připomněli zapsání jeho nálady. Tyto metody bývají označovány jako „pípavé metody“ (beeper methodology) (Křivohlavý, 2004).

Mezi další takové metody patří i velmi často využívaná Dienerova metoda (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985) – The Satisfaction with Life Scale, dotazník skládající se z pěti položek, na které jedinec odpovídá na sedmistupňové škále od „rozhodně nesouhlasím“ po „rozhodně souhlasím“. Škála je zaměřena na měření globální spokojenosti se životem, hlavně na kognitivní složku zážitku.

1.7 Shrnutí

První kapitola věnovaná problematice kvality života byla nejobsáhlejší, protože se mnohými tématy dotýkala kapitol následujících jako je problematika materialismu, neuroticismus a kvality života. Jak se zdá, jako nejsilnější prediktor ovlivňující míru životní spokojenosti, vystupuje proměnná osobnosti spolu s osobnostními faktory.

2 Hodnoty jako pojem v psychologii a dalších společenských vědách

Existuje velké množství definic a charakteristik, které se věnuje vysvětlení a rozdělení pojmu hodnot a hodnotových orientací. Vyjmenování výčtu všech by nebylo pro tuto práci nijak zásadní ani smysluplné. V následující kapitole práce nastíní popis pojmu hodnota a hodnotové orientace jak z pohledu psychologie, tak z pohledu dalších společenských věd.

2.1 Definice hodnot

Hartl a Hartlová (2000, s. 192) pojímají hodnoty jako vlastnosti, které člověk vkládá do určitého objektu, situace, události či činnosti ve „spojitosti s uspokojováním jeho potřeb a zájmů“. Tyto hodnoty se utvářejí a liší prostřednictvím procesu socializace, kterého je člověk součástí. Hodnoty můžeme rozdělit na pozitivní, negativní, relativní, absolutní či přímé a nepřímé. Schwartz (2006) pohlíží na hodnoty jako na něco, co je pro nás důležité a k čemu směřujeme své chování.

Cakirpaloglu (2004) hovoří o tom, že současná psychologie chápe hodnoty jako specifické psychické kategorie, které jsou součástí stabilní struktury osobnosti jedince, jež tvoří a slouží k všeobecné realizaci člověka a taktéž souvisí s procesem realizace člověka. Hodnoty lze chápat jako představitele rozmanitých přesvědčení o tom, co je dobré a co špatné, co je žádoucí a co naopak nežádoucí. Oproti tomu hodnocení je psychickým procesem, který stanovuje vztah mezi objektem a subjektem a taktéž jeho kvalitu a velikost. Hodnoty, které jsou člověku vlastní, ovšem nemají trvalý charakter; jejich trvání není neomezené, je nadále ovlivňováno neustálými změnami, které probíhají ve vztahu uvnitř daného systému hodnot.

Křivohlavý (1994) hovoří o rozličné důležitosti hodnot v životě člověka. Jedinec si totiž volí za důležité hodnoty takové, k nimž si utvoří nějaký vztah, což záleží především na osobnosti daného člověka. Tento vztah závisí na okolnostech a na tom, kde člověk žije, jaká místa navštíví, jaké lidi ve svém životě potká a také na rozhodnutí, které vůči hodnotám udělá, neboť vztah k hodnotám se nedá přikázat, ale je pouze na konečném rozhodnutí daného jedince, jaké hodnoty si zvolí. Jiné hodnoty tak bude volit a preferovat člověk, který je vnitřně nezralý, např. oproti jedinci, který je vnitřně zralejší. To, jaké hodnoty si jedinec nakonec

vybere a preferuje, následně ovlivňuje také to, zdali se bude nadále ve svém vývoji rozvíjet nebo stagnovat.

Sociologie chápe hodnoty jako určité ideje, které mají vztah k tomu, co je pro člověka považováno za důležité, správné a žádoucí. Jsou také vysvětlením a důvodem toho, proč se člověk chová tak, jak se chová (Jandourek, 2012).

2.1.1 Normy

Sociologie dbá na rozlišení hodnot a norem, neboť zatímco normy jsou představitelem určitých a jasně daných pravidel, dle kterých by se měl jedinec v dané společnosti řídit, hodnoty jsou spíše abstraktního rázu, představující určité ideály, které mají tu schopnost, že ovlivňují osobní chování jedince. Montoussé a Renouard (2005) předpokládají, že hodnoty se z hlediska historie sice pozvolna mění, ale nemohou zanikat např. tak rychle, jako je tomu u výše uvedených norem. Jak dále píše, ve světě existují společnosti, které uplatňují určitý žebříček hodnot, avšak jedinci dávají na výběr, které z vybraných hodnot bude preferovat (Montoussé & Renouard, 2005).

2.1.2 Hodnotové orientace

Hartl (2004) charakterizuje hodnotovou orientaci jako poměrně stálý, sociálně podmíněný a volitelný vztah člověka k souboru materiálního i duchovního bohatství a ideálů, které „slouží jako prostředky uspokojování jeho životních potřeb“ (Hartl, 2004, s. 81). Dorotíková (1998) hovoří o hodnotových orientacích jedince a jejich zaměřenosti; dle jejího názoru člověk zaznamenává, co je pro něj důležité a jak danou věc zhodnotí, následně poté některé z hodnot preferuje, zatímco jiné odmítá. Nastat mohou také takové situace, kdy je člověk nucený se některé z hodnot vzdát, aby mohl začít usilovat o zcela jiné hodnotové žebříčky. Každý z nás má potom vlastní, subjektivní hodnotový systém, který se vyznačuje preferencí, tužeb, představ a priorit určitých hodnot, které jsou člověku vlastní.

2.2 Rozdělení hodnot

Smékal (2002) předpokládá, že hodnoty a hodnotové orientace mají svojí povahou velmi blízko k cílům. Dle jeho názoru existují hodnoty nejprve venku jako objekty se specifickou

kvalitou, později vznikají zvnitřněním ideálů. Člověk si ve svém životě stanovuje nejrůznější cíle, a právě cíle, které si jedinec určí, mnohdy značí i to, co pro něj má nějakou hodnotu a cenu; záleží tedy jen na tom, které hodnoty si jedinec zvolí jako cíle svého snažení (Křivohlavý, 1994). Pružinská (2005) spojuje hodnoty s postoji, dle jejího názoru lze hodnoty považovat taktéž za nejobecnější postoje, které svou povahou určují jedincův životní styl a jeho vztahování se k určitým hodnotám.

Jak ale poukazuje Smékal (2002, s. 256), hovoří-li se o hodnotách, je často předpokládáno, že jsou zdrojem postojů. O hodnotách můžeme hovořit ve čtyřech pohledech:

- **Hodnoty jako obecné cíle**, ke kterým člověk aspiruje a jež pro něj představují smysl, mají pro něj určitou cenu. Příkladem může být hodnota zdraví, rodiny nebo míru.
- **Hodnoty jako prostředky**, prostřednictvím kterých je dosahováno něčeho pro jedince významného, např. získání vzdělání, dobrého postavení v zaměstnání, poctivé jednání aj.
- **Hodnoty jako to něco, kvůli čemu stojí za to usilovat** o nějaký předmět/objekt nebo se mu naopak vyhnout, příkladem může být postoj ke kouření – přijímání cigarety a požitky z kouření nebo její odmítání.
- **Hodnoty jako kritéria**, na jejichž základě a prostřednictvím nich jsou posuzovány a oceňovány nejrůznější předměty a události.

Nakonečný (2009) rozděluje hodnoty taktéž, na obecné a instrumentální. Za obecné hodnoty lze považovat takové, díky nimž lze obecně vyjádřit smysl svého života. Do této kategorie spadají hodnoty, jako jsou svoboda, zdraví, štěstí apod. Hodnoty instrumentální zde zase slouží jako prostředky, díky nimž je životní smysl člověka naplňován. Čím je taková hodnota pro člověka větší, tím je pro něj i více atraktivnější.

2.2.1 Hodnoty dle D. H. Schwartze

D. H. Schwartz (1994; 2006) vyvinul teorii hodnot vycházející z předpokladu, že hodnoty, které si člověk ve svém životě volí, jsou odvíjeny od základních motivačních potřeb člověka. Dle jeho modelu lze hodnoty následně rozdělit do jednotlivých kategorií podle toho, který

motiv je těmto hodnotám společný. Hodnoty následně rozdělujeme do dvou hlavních kategorií; na hodnoty individuální a kulturní. Do skupiny individuálních lze zařadit celkem deset kategorií hodnot, v případě druhé skupiny kulturních hodnot se jedná o sedm kategorií. Tyto hodnoty budou následně v práci více specifikovány.

Individuální hodnoty

Do kategorie individuálních hodnot zařadil Schwartz celkem deset oblastí, v nichž se jednotlivé hodnoty shlukují a vzájemně spolu korelují. Tyto oblasti jsou následující (dle Schwartz, 1994; 2006):

- **Moc** – do oblasti moci lze zařadit ovládání jak druhých lidí, tak i zdrojů, kontrolu, která je nad nimi vedena. Dále lze do této kategorie zařadit prestiž, hodnotu toho být bohatý a mít určité postavení.
- **Úspěch** – úspěch je zde chápán jako hodnota, která lze definovat jako možnost být uznáván za to, jaký člověk, imponovat druhým a tvořit na ně dojem.
- **Stimulace** – stimulace je zde chápána ve smyslu zažívání nových a neotřelých zážitků v životě, zažívání rozmanitých dobrodružství.
- **Hedonismus** – hodnota hedonismus je spojována s uspokojováním prostřednictvím smyslů, užívání si života plnými doušky, prožívání nejrůznějších potěšení.
- **Univerzalizmus** – univerzalizmus zde představuje jisté přání po spravedlnosti ve světě, touha po světovém míru a ochraně.
- **Sebeurčení** – do této hodnotové orientace lze zařadit myšlení, chování i kreativní vyjadřování nezávislého charakteru, taktéž hodnotu moci si svobodně zvolit své rozhodnutí.
- **Shovívavost** – do této oblasti spadají hodnoty upřímnosti, odpuštění.
- **Tradice** – představovaná respektem, přijetím ideálů a tradic dané kultury, pokora, víra.

- **Konformita** – ke konformitě lze zařadit poslušnost, zdvořilost a taktéž respekt vůči autoritám, rodičům. Jednání, které je v souladu s normami danými společností.
- **Bezpečí** – k oblasti bezpečí lze zařadit stabilitu, soulad.

Hodnoty jsou v tomto pojetí umístěny do kruhového modelu, přičemž hodnoty, které mezi sebou pozitivně korelují, jsou umístěny vedle sebe. Naopak hodnoty, které spolu korelují záporně, se objevují naproti.

Kulturní hodnoty

Druhou velkou oblast představují (jak již bylo řečeno) hodnoty kulturní. Ty jsou chápány jako hodnoty, jež jsou společné určitému společenství lidí. Tyto hodnoty tak lze spatřit v každé společnosti, ať už se jedná o oblast morálky, daných norem nebo víry, jsou totiž identifikovatelné právě v chování daných jedinců. Tyto hodnoty jsou v podobném duchu jako je tomu u hodnot individualistických uspořádány do modelu, v němž spolu některé z hodnot korelují kladně a některé záporně. Schwartz (1994; 2006) vymezil celkem sedm kulturních hodnot, které mohou dané společnosti uznávat:

- **Autonomie v oblasti pocitů**
- **Autonomie v oblasti intelektu**
- **Propojení se skupinou**
- **Hierarchie**
- **Rovnost**
- **Kontrola**
- **Harmonie**

2.2.2 Hodnotový system E. Sprangera

Jeden z nejznámějších hodnotových systémů je předkládán také E. Sprangerem, který předpokládal šest základních typů poznání světa, jež tvoří tzv. základní „životní formy“, které lze v jeho pojetí charakterizovat jako jakési duchovní principy, jež u lidí určují jejich přístup ke světu. Jsou jimi pravda, krása, užitek (zisk), láska k lidem, moc a Bůh/moudrost (Smékal, 2002, s. 257). Na základě upřednostňování některého z těchto uvedených principů určuje Spranger šest typologií lidí (dle Smékal, 2002, s. 257-257):

- **Teoretický člověk** – charakteristický svým snažením o hledání pravdy, hledání zákonitostí, samotné podstaty světa a vztahů mezi lidmi, což pro něj představuje největší hodnotu.
- **Estetický člověk** – vnímá okolní především jako harmonický nebo disharmonický, ve všem co ho obklopuje, hledá zážitek, estetický dojem, je citlivý na barvy, zvuky, rytmy aj., spokojenost u něj nastává, je-li svět okolo něj harmonický.
- **Ekonomický člověk** – ekonomický jedinec je charakteristický svojí touhou po zisku a užitku, mnohdy egocentrický, zaměřený pouze na blaho sebe samého. Hodnotu pro něj představuje to, co je pro něj samotného, jeho rodinu či skupinu prospěšné.
- **Sociální člověk** – sociální jedinec žije pro druhé lidi, usiluje o lásku k lidstvu, hledá sám sebe v druhém.
- **Mocenský typ osobnosti** – mocenský člověk neusiluje o moc administrativního charakteru, nýbrž o podřízení se nějakým vyšším principům, chce jedna v duchu vyšších zásad.
- **Náboženský člověk** – spatřuje nejvyšší hodnotu v hledání smyslu života.

Problematice hodnot se rovněž věnuje i Erich Fromm (2001), který se zaměřuje především na problematiku „mít“ nebo „být“, jež chápe jako dva odlišné způsoby, kterými je určováno lidské myšlení a také jednání. Fromm svoji pozornost zaměřuje směrem ke společnosti a člověku žijícím v postmoderní době, upozorňuje zejména na možné vlastnické postoje k věcem materiálním, ale i nejrůznějším idejím a přesvědčením, které pro jedince, jež

zastávají hodnotu „mít“, představují hlavní způsob, jak žít, být spokojený a cítit se dobře. Lidé, kterým je vlastní tento vlastnický mód existence, upívají svou pozornost k majetku a jeho získávání a zvětšování, což jim přináší kýžené pocity spokojenosti. „...společnost, ve které žijeme, zasvětila svůj život získávání majetku a vytváření zisku, jen zřídka spatříme nějaký doklad o existování v modu bytí a většina lidí považuje modus vlastnění za nejpřirozenější, ba dokonce za jediný přijatelný způsob života.“ (Fromm, 2001, s. 44). Ve společnosti jsou tyto majetní lidé pak mnohdy obdivováni. Pro lidi, pro které je hodnotné něco vlastnit, ovšem neusilují pouze o věci materialistického rázu, nýbrž i o vlastnění druhých lidí.

2.2.3 Hodnoty podle M. Rokeacha

M. Rokeach (1973) také vytvořil systém hodnot, jenž se skládá ze dvou hlavních skupin hodnot. V první řadě jsou to hodnoty terminální, tedy konečné, které jsou typické právě svým konečným stavem, a právě proto stojí za to o ně usilovat. Mezi takové hodnoty spadají (dle Rokeach, 1973):

- Pohodlný život
- Vzrušující život
- Úspěšnost
- Světový mír
- Krása
- Rovnost
- Bezpečí rodiny
- Svoboda
- Společenské uznání
- Štěstí
- Harmonie
- Zralá láska
- Národní bezpečí
- Spokojenost
- Spása
- Sebeústa
- Opravdové přátelství
- Moudrost

Dle Rokeacha jsou tyto hodnoty cíle, ke kterým by měl jedinec během svého života směřovat. Terminální hodnoty tedy představují jakési cíle, v případě hodnot instrumentálních je tomu poněkud jinak. Instrumentální hodnoty dle jeho názory představují prostředky, díky kterým jedinec může dosáhnout právě hodnot terminálních. Patří sem (dle Rokeach, 1973):

- Ctižádostivost
- Tolerance
- Schopnost
- Veselost
- Čistota
- Odvaha
- Smířlivost
- Ochota
- Poctivost
- Fantazie
- Nezávislost
- Intelekt
- Logičnost
- Laskavost
- Přívětivost
- Poslušnost
- Zodpovědnost
- Sebekontrola

Rokeach z těchto uvedených hodnot sestavil vlastní hodnotový dotazník, který je zaměřen právě na měření jednotlivých hodnot a jejich důležitosti pro člověka.

2.3 Shrnutí

Jak se tak zdá, hodnoty jsou pro člověka důležitým životním bodem, který jim napomáhá směřovat své jednání určitým směrem či vytrvat v nějakém jejich úsilí. Protože některé hodnoty během života zastává každý z nás, a protože se tyto hodnoty mohou v souvislosti s rostoucím věkem a životními zkušenostmi měnit, lze také předpokládat, že tyto změny zvolených hodnot a míra jejich uspokojení do jisté míry uspokojí či neuspokojí životní kvalitu života jedince.

3 Materialismus

Následující kapitola pojednává o tématu materialismu, který již byl okrajově zmíněn ve výše uvedených kapitolách; materialismus totiž bývá považován za jednu z hodnotových orientací člověka a odborníci k němu začali ulpívat svoji pozornost zejména v otázkách v souvislosti s životní spokojeností a kvalitou života. V posledních letech se totiž často vynořuje téma konzumní společnosti, zájem tohoto tématu se do popředí dostává např. z důvodného podezření, že se týká mnoha lidí a mnozí lidé se cítí být konzumem pohlceni. Největšímu rozvoji konzumní společnosti se dostává pravděpodobně v 19. století, a to díky rozvoji materialismu, který spatřuje podstatu světa v materiální skutečnosti (Goff & Kudrna, 1991).

Jako jednu z charakteristik konzumní společnosti lze považovat i fakt, že je schopna vyprodukovat mnohem více, než je následně schopna zkonsumovat, což sebou ale také nese plýtvání nerostným bohatstvím, které z dlouhodobého hlediska ohrožuje životy všech lidí na zemi (Goff, & Kudrna, 1991). Zároveň lidé, kteří spatřují největší hodnotu v bohatství a společenském statusu, na který kladou důraz a k němuž směřují, trpí mnohem častěji nejrůznějšími úzkostmi a depresi, než je tomu u ostatních (Křivohlavý, 2010; 2013).

3.1 Materialismus z pohledu společenských věd

Nyní se bude práce věnovat některým z hlavních pojetí materialismu z pohledu společenských věd.

Materialismus chápal jako hodnotovou orientaci Ronald F. Inglehart (2008), dle jehož názoru se tato hodnotová orientace vytváří v průběhu vývoje společnosti, liší se mezi jednotlivými generacemi a na jejím vlivu se podílí ekonomický růst. Inglehart přistupuje k problematice hodnot spíše ze socioekonomického a politologického pohledu. Analýzou dat, které získal prostřednictvím projektu Světového výzkumu hodnot (World Values Survey) poukázal na některé odlišnosti mezi jednotlivými kulturami. Zdá se totiž, že hodnoty uznávané jedinci majetnými se liší od těch, kteří žijí v zemích s nízkou životní úrovní.

Jedná se zejména o protikladnost mezi tradicí a sekulárním racionalismem, jenž se týká problematiky, jakým lidé přistupují k autoritám. V kulturách, které jsou tradičně orientovány

lze najít velký důraz, který je kladen právě na hodnoty náboženské, hodnoty úcty k autoritám, kde také nalezneme určitou národní hrdost a taktéž minimální toleranci k rozvodům a potratům. U společností sekulárně racionalizovaných je tomu naopak; zde je patrná mnohem větší vyspělost socioekonomického rázu, v takových společnostech se proto rozlišuje mezi hodnotami materialistickými a postmaterialistickými. Stejně tak jako v prvním případě, i v tomto ohledu se přístup projevuje nejen na přístupu a tendencemi k pojetí rodiny, ale i k výchově dětí a jiných demokratických tendencích (Inglehart, 2008).

Protože se dle jeho názoru na hodnotové orientaci, kterou člověk uznává, podílí společnost, ve které jedinec žije, dochází dle jeho názoru ke změně hodnot v poválečné společnosti, kde se hodnoty mění z materialistických na postmaterialistické. Zatímco hodnoty materialistického rázu sebou nesou touhu po zajištění se ekonomickým majetkem, postmaterialistické hodnoty upřednostňují hodnoty nematerialistického rázu ve smyslu seberealizace člověka, kvality života či lidského společenství. Proces těchto pozvolných změn nazývá tzn. „tichou revolucí“ (Inglehart, 1971), neboť změny těchto hodnot probíhají ve společnosti pozvolna bez většího rozruchu.

3.1.1 Hypotéza nedostatku a hypotéza socializace

Inglehartova teorie je tvořena dvěma velkými okruhy hypotéz, jimiž je teorie vlivu nedostatku na následný charakter hodnot a hypotéza socializační. Hypotéza nedostatku předpokládá, že jedinec pociťuje jako nejvýše subjektivně hodnotné takové věci, kterých má relativní nedostatek. Inglehart v tomto pojetí vycházel z konceptu A. H. Maslowa a jeho hierarchického uspořádání potřeb (Nakonečný, 1996); dle jeho názoru lidé uspokojují své potřeby dle určitého hierarchického pořadí, takže jakmile jsou některé z potřeb do jisté míry uspokojeny, směřují jedinci své snažení k uspokojení dalších vyšších potřeb (Inglehart, 1971).

Hypotéza socializace zase předpokládá, že struktura osobnosti jedince se utváří pouze do dospělosti, následně se již mění jen velmi málo. Dle jeho názoru tak hodnoty, se kterými se člověk setkává, jsou zrcadleny z pohledu toho, jak se s nimi vyrovnával ještě před dosažením dospělého věku. Na tyto hodnoty má zásadní vliv jak faktor ekonomický, tak kulturní. Z ekonomického hlediska tak budou mít náklonnost směřovat k postmaterialistickým hodnotám zejména lidé mladí, kteří pocházejí z bohatých rodin střední třídy, jež vyrůstali v období do dospělosti v relativní hojnosti. Taktéž lidé, kteří mají vyšší vzdělání, neboť právě

vyšší vzdělání je ukazatelem lepších ekonomických podmínek a zajištění. Co se pohledu z kulturního hlediska týče, lze konstatovat, že lidé, kteří jsou vzdělanější, budou také přirozeně inklinovat k postmaterialistickým hodnotám, protože již samotné vzdělání povětšinou jedince vede právě k hledání a uspokojování těchto hodnot (Inglehart, 1971).

Inglehart později vytvořil několik verzí dotazníků, jenž jsou zaměřeny právě na zjišťování a měření míry materialistických a postmaterialistických hodnot. V průběhu druhé poloviny 20. století provedl výzkumy, v nichž se potvrdily jeho výše uvedené hypotézy (Rendlová, 2006).

3.1.2 Materialismus jako osobnostní rys

Jiný pohled na materialismu nabízí Russell W. Belk, podle nějž získávání a vlastnění hmotných statků člověku přináší pocity spokojenosti a štěstí. Belk chápe materialismus jako osobnostní rys, který je jedinci do velké míry vrozen a daný individuálními rozdíly v osobnosti člověka (Belk, 1983; 1984).

Osobnostní rys byl původně tvořen třemi rozměry – závistivostí, tendencí k vlastnictví a nepřejícností, později byl k těmto třem dimenzím přidán i čtvrtý rozměr, jimž je hmatatelnost. V pojetí jeho teorie tak lze člověka, který je materialisticky orientovaný popsat jako člověka, který je vůči druhým lidem nepřející a závistivý, má masivní vlastnické sklony a snaží se dát věcem okolo hmotnou nebo hmatatelnou podobu (Belk, 1983; 1984).

Touhu po majetku a vlastnění lze vysvětlit jako tendence získávat a hromadit svůj majetek. Takový člověk se nejvíce obává ztráty svého získaného majetku, proto je mu vlastní věci hromadit a schraňovat, nežli se jich zbavovat. Z obavy, aby o své statky nepřišel, se snaží co nejvíce zabezpečit a zajistit co možná největší míru kontroly. Nepřejícnost lze vysvětlit jako tendenci neochoty dělit se s druhými lidmi, sdílet s nimi či jim dokonce své hmotné statky vypůjčit. Závistivost je pro takového jedince typická svým negativním prožitkem z pocitu nelibosti, objeví-li se v okolí takového člověka někdo, kdo je na tom mnohem lépe např. v oblastech prestiže, spokojenosti či štěstí nebo úspěchu. Tento osobnostní rys se projevuje touhou vlastnit objekty, které jsou pro jedince žádoucí. Konečně je to hmatatelnost, která se snaží o přeměnu objektů do takové podoby, aby byly nějakým způsobem uchopitelné a hmatatelné (Belk, 1983; 1984).

Dle Belkova pojetí se lidé liší zejména tím, které z tzn. světských statků vyhledávají a přiřkládají jim největší význam. Mezi takové světské statky lze zařadit nejen objekty materiálního charakteru, ale také některé ze zážitků, symbolů či lidí, se kterými se člověk určitým způsobem ztotožňuje a nenechá se o ně připravit. Taktéž Belk později vytvořil škály materialismu, které byly zaměřeny na měření výskytu výše uvedených kategorií, z výzkumů, které provedl, vyplývá závěr, který poskytuje důkaz o tom, že hodnota materialismu záporně koreluje s životní spokojeností, a to především v oblasti závistivosti druhým lidem a nepřejícnosti (Rendllová, 2006).

3.1.3 Materialismus jako hodnotová orientace

Z pohledu Marshy L. Richinsové a Scotta Dawsona představuje materialismus také hodnotu a hodnotovou orientaci, jež má velký vliv na následný způsob, jakým si člověk vysvětluje své okolí a konstruuje svůj život. Lidé, kteří uznávají tuto hodnotu, tedy materialisti, usilují o nabytí hmotných statků z důvodu zvyšování své vlastní prestiže. Stejně tak jako výše uvedený Belk, i Richinsová s Dawsonem poukazují na tendence lidí tvořit i z věcí nehmotných jako jsou zážitky předměty hmatatelné, ke kterým se mohou později i nadále vracet (Richinsová, 1987; Richinsová, Dawson, 1992).

Richinsová s Dawsonem (1992) rozčleňují materialismus celkem do tří dimenzí, které jsou později základním stavebním kamenem v jejich šetření; k těmto třem dimenzím spadá ústřednost, štěstí a úspěch. Ústřednost lze charakterizovat jako hlavní hodnotu, o kterou v životě usilují. Nabývání hmotných statků a získávání majetku představuje pro materialisty klíčovou roli, jejich hlavní životní bod a je v jejich žebříčku na samém vrcholu hierarchie hodnot, je pro ně tedy jakýmsi životním smyslem, který se snaží naplňovat v rámci každého dne. Druhou rovinou je štěstí, které je chápáno jako konečný pocit po nabytí hmotných statků. Získávání majetku pro ně představuje vůbec to nejdůležitější, co jim v životě přináší pocity spokojenosti a štěstí, po kterých touží. Poslední dimenzí je úspěch, neboť lidé, jež jsou materialisticky orientovaní, posuzují úspěch svůj i druhých lidí právě z hlediska množství nabytých statků, které vlastní.

Výše uvedené dimenze materialistických hodnot byly použity ve Škále materialistických hodnot (The Material Values Scale – MVS), který měří míru materialismu u jedinců. Dotazník obsahoval původně 18 položek měřících tři výše uvedené dimenze, posléze byl dotazník

upraven na 15-ti položkový (Richinsová, Dawson, 1992). Podrobněji bude dotazník uveden v následující kapitole.

3.2 Souvislost vztahu peněz a štěstí

Jak píše Křivohlavý (2013), člověka již dlouhou dobu velmi zajímá, zdali má na životní spokojenost a jeho subjektivní pocity štěstí nějaký vliv míra peněz, které vlastní. Obecně lze říci, že se ve společnosti vyskytují lidé, kteří zastávají názor „peníze jsou nade vše“, tedy ten, kdo má peníze, je spokojen, oproti skupině druhé, jejíž představitelé uznávají názor, že peníze nemají žádný vliv na jejich míru životní spokojenosti. Této oblasti se tak začali více do hloubky věnovat psychologové.

Hovoříme-li se o problematice peněz, nesporně se tak musíme setkat i s otázkami konzumerismu. U některých lidí se materiální a finanční hodnoty dostávají až na přední či dokonce ta nejvyšší místa jejich hodnotového žebříčku; stávají se tak pro ně tou nejdůležitější prioritou, o níž usilují. Mnohdy se ale lze setkat u těchto lidí s falešnou představou, že díky penězům si mohou pořídit vše, co potřebují. Pravda to ale není, neboť hodnoty, jako je moudrost či blízkost a náklonnost druhých lidí za peníze zakoupit nelze (Křivohlavý, 2013).

Lité, toužící dosáhnout pocitů slasti, se mnohdy ženou za úspěchem a penězi, neboť si myslí, že je využijí a transformují do nejrůznějších potěšení či si tyto radosti za ně pořídí. Peníze nezřídka kdy dodávají jedinci pocit vytoužené svobody, se kterými může disponovat, jak se mu zachce, avšak úskalím zde bývá fakt, že této spokojenosti není nikdy neboť, neboť jakmile je uspokojena jedna možnost, objevují se další a další a dostává se tak do začarovaného kruhu (Payne, 2005).

Nelze ale na všechny lidi pohlížet černobíle. Pro některé lidi, pro něž se stanou finance nejdůležitějším cílem, k němuž směřují své snažení, a u kterých roste přímo úměrně pocit štěstí stejně tak, jako se přibližují ke svému cíli, lze opravdu hovořit o jejich spokojeném splnění potřeby. Avšak i v tomto případě se jedná o uspokojení pouze jedné potřeby z mnoha. Člověk by tak neměl zapomínat např. na uspokojování potřeby dobrých vztahů např. v rodině či s nejbližšími lidmi, neboť uspokojení této potřeby se významně podílí na celkové hladině úrovně životní spokojenosti (Křivohlavý, 2013).

3.3 Vliv materialistické hodnotové orientace na kvalitu života

Z poznatků vyplývají zjištění poukazující na vliv materialistické hodnotové orientace na kvalitu života. Problematika peněz a životního štěstí byla již v minulosti předmětem bádání některých filozofů. Taktéž se této problematice věnovali některé zahraniční i české studie.

Richinsová a Dawson (1992) provedli studii, ve které testovali účastníky výzkumu dotazníkem, jenž zjišťoval životní spokojenost, způsob rodinného života, finanční příjmy aj. Ze získaných výsledků a jejich následné analýzy později vyplynul negativní vztah materialismu s životní spokojeností.

Podobných výsledků se dostává K. Hnilicovi (2007), který se ve svém výzkumu taktéž zaměřil na souvislost materialismu a kvality života. Dle jeho hypotézy budou lidé ve svém životě méně spokojeni, čím více budou zastávat tvrzení a věřit, že jejich životy jsou ovlivněny množstvím majetku, který vlastní. I v tomto případě se potvrdila záporná korelace mezi kvalitou života a materialismem.

3.4 Měření materialismu

Míru materialismu u lidí lze zjišťovat Škálou materialismu (MVS), jejíž autory jsou Richinsová a Dawson (1992). Tato škála pojímá materialismus jako hodnotovou orientaci a rozlišuje tři hlavní dimenze materialismu – ústřednost, štěstí a úspěch. V tomto smyslu je ústřednost chápána jako hlavní hodnotová jedince, ke které lidé takto orientovaní upínají své snažení; je pro ně nejvyšším vrcholem na hodnotovém žebříčku. Dimenze štěstí je charakterizována jako jeden z faktorů, kterého se lidem dostává po získání hmotných statků, jež jim tyto pocity štěstí a spokojenosti následně přináší. V poslední řadě je zjišťována dimenze úspěchu. Pro lidi materialisticky orientované totiž majetek a jeho získávání představuje jisté měřítko, dle kterého soudí úspěch jak druhých, tak svůj.

3.5 Shrnutí

Poznatky uvedené v kapitole věnující se problematice materialismu poukazují na zjištěné souvislosti mezi negativním vztahem materialismu a kvality života. Materialismus je chápán

autory rozličně; někteří ho považují za osobnostní rys, jiní za hodnotovou orientaci člověka. Tak či tak je ovšem stimulem, který popohání lidské jednání směrem ke svým vytyčeným hodnotám.

4 Neuroticismus

Z výše uvedených kapitol jasně vyplývají závěry, které poukazují na souvislost mezi osobnostním faktorem neuroticismu a kvalitou života jedince. Protože se práce věnuje zkoumání souvislosti právě těchto dvou proměnných, bude následující kapitola pojednávat právě o vymezení tohoto pojmu.

4.1 Různé pohledy na pojem neuroticismus

Neuroticismus je původně pojem H. J. Eysencka, kterým je označována jedna z osobnostních vlastností člověka, jež je geneticky podmíněna a ovlivněna nervovou soustavou člověka, jedná se tedy o faktor osobnosti jedince trvalejšího rázu (Cakirpaloglu, 2012). Nízká úroveň neuroticismu lze charakterizovat emoční stabilitou, která je podmíněna dobrou úrovní integrace osobnosti jedince, emoční kontrolou, duševním klidem, spokojeností, vyrovnaností a neuropsychologickou stabilitou. Oproti tomu u lidí, u kterých je míra této vlastnosti vyšší, lze nalézt emoční labilitu, která je dle Eysencka způsobena odpověďmi na nejrůznější podněty neurovegetativního rázu, které jsou ovšem nadměrné, což může vést až k podrážděnosti, nervozitě, rozpakům, emocionální nestabilitě, pocitům tenze či podrážděnosti, nejistoty a také k prožívání nepříjemné úzkosti, strachu a vnitřní připravenosti prožívat další a další nepříjemně zbarvené prožitky (Mlčák, 2005).

Vysoká míra neurotičnosti u člověka souvisí s jeho ulpívavými a stále se vracejícími způsoby prožívání a sklony k tendencím chovat se rigidním způsobem, což může vést k následnému vzniku neurotických příznaků a následně i neurotických poruch, které mají negativní vliv nejen na adaptaci člověka, jenž je narušena, ale také na jeho životní spokojenost (Mlčák, 2005).

Karen Horneyová (2007) věnuje tématu neuroticismu celou svou publikaci, ve které velmi zdárně ukazuje přesný popis obrazu neurotického člověka se všemi jeho konflikty, které ho mohou trápit, úzkostmi a také mnohými problémy ve vztahu k druhým, ale také sám k sobě. Horneyová zastávala názor, že základní úzkost, kterou jedinec získává, je získána z vnějšího okolí a faktorů, které na člověka působí od dětství. Dle jejího názoru nevzniká dětská úzkost jen tak sama od sebe, nýbrž je výsledkem působení dospělých jedinců zpětně na dítě, kteří

jsou ovšem samy plni svých vlastních neuróz a neurotických projevů, chovají se nepředvídatelně, což v dětech vyvolává pocity nejistoty a úzkosti.

Neurotické potřeby dospělých jsou podle Horneyové pouze pokračováním maladaptivních sociálních postojů, které jedinec získal v dětství. Mnohé z nich mohou být na nevědomé úrovni a nesou sebou nutkavé chování, jehož význam si ale daný jedinec není schopen plně uvědomit nebo si jej nesprávně interpretuje. Horneyová proto předložila seznam deseti nejhlavnějších neurotických potřeb, které se ovšem nadále mění společně s tím, jak se mění i společnost a její tlak na nové způsoby chování člověka a zájmy. V roce 1942 ovšem předložila následující seznam (dle Drapela, 2008, s. 55):

- Neurotická potřeba náklonnosti a schválení
- Neurotická potřeba „partnera“, který převezme péči o jedincův život
- Neurotická potřeba moci
- Neurotická potřeba využívat druhých
- Neurotická potřeba prestiže
- Neurotická potřeba obdivu
- Neurotická potřeba výkonu
- Neurotická potřeba soběstačnosti a nezávislosti
- Neurotická potřeba dokonalosti a nenapadnutelnosti

Dle Horneyové (Collin at al., 2014) rozvíjí sociální prostředí člověka, kterého obklopuje, jeho „normy“, které jsou dané určité kultuře a podporované specifickými představami. Jak také dále tvrdí, některé nezdravé představy a sociální prostředí může v člověku vytvořit „*nezdravé systémy představ*“ (Collin at al., 2014, s. 110), které mu následně brání využívat svého potenciálu naplno. V souvislosti s tímto tématem zdůrazňuje důležitost uvědomit si, zdali jedinec jedná na základě představ, které jsou mu vlastní nebo na základě těch, které získal právě v nezdravém prostředí. Takové nezdravé představy se vyskytují v osobnosti člověka a jsou charakteristické nutkavými myšlenkami na to, „co by se mělo“ – př. měl bych být

úspěšný, měl bych být důležitý apod. V psychice člověka je tak nezbytné rozlišovat představy a touhy, které jsou člověku vlastní a pro něj autentické, oproti takovým, které jsou „ideální“ a snaží se pouze naplnit očekávání daná společností, neboť tyto mnohdy nesplnitelné představy zaplňují mysl člověka negativními pocity selhání, trápení a neurózou.

Zakladatel a představitel psychoanalýzy Sigmund Freud byl zase oho názoru, že neurotická úzkost a její symptomy pociťuje jedinec z důvodu zablokované energie, způsobené potlačením nepřipustných sexuálních přání, které následně úzkost způsobují. Neurózy jsou z jeho pohledu biologicky a fyziologicky podmíněny (Hunt, 2010).

4.2 Neuroticismus jako jeden z faktorů osobnosti

Jak již bylo popsáno výše, neuroticismus představuje jednu z dimenzí osobnosti, Hartl (2004) hovoří o jeho projevech, jimiž jsou známky úzkostnosti a emocionální nestability. H. J. Eysenck (1947) předpokládal, že neuroticismus je lidským faktorem, který je každému z nás vrozen v různé míře. Tato míra jedince následně predisponuje k větší či menší odolnosti vůči neurotizujícím vlivům (Nakonečný, 1995). Tento pojem se poprvé vynořil v jeho modelu faktorů osobnosti (1947).

H. J. Eysencka. Eysenck byl velmi přírodovědecky orientován, vzhledem k jeho zaměření uznával pouze využívání objektivních metod, díky nimž se mu dostalo uspokojujících výsledků. Ve svém zkoumání vycházel teoreticky z pojetí nervových procesů (inspirace I. P. Pavlovem), cílem jeho zkoumání tedy bylo podmiňování jedince danými objektivními metodami. Ve svých výzkumech vycházel z neurofyziologického konstruktů tvořeného vzruchy, útlumy a podmiňováním jedince, na základě čehož došel až ke zjištění úrovně postojů, chování a rysů osobnosti. Na základě svých zjištění určil Eysenck faktory osobnosti, jimiž jsou: extroverze – introverze, emoční stabilita – emoční labilita (neuroticismus), inteligence a sklon k psychotickému onemocnění. Tato práce se zabývá především neuroticismem, proto se bude této rovině dále věnovat (Eysenck, 1950).

Jedinci, kteří jsou emočně stabilní, lze charakterizovat jako stabilní a vyrovnané, kteří přiměřeně emočně reagují na podněty a převážně se projevují s klidem a rozvahou. Oproti tomu lidé emočně labilní, tedy neurotičtí, jsou nestálí, na podněty reagují emočně nepřiměřeně

a tyto emoce jsou u nich lehce vyvolány. Objevuje se u nich rozkolísanost v náladách, neklid a zvýšená citlivost, rozladěnost či přecitlivělost. K. Pawlik (1968) charakterizuje neuroticismus jako osobnostní faktor, projevující se malou pružností v myšlení a vnímání a zároveň větší sugestibilitou, malou až nedostačující soustředěností a sníženou odolností jak vůči psychickému, tak vůči tělesnému stresu (Nakonečný, 2009). Cattell neuroticismus společně s úzkostí řadil k faktorům, které mají velký vliv při vzniku neuróz, zastával názor, že neuroticismus je utvořen spíše vlivy prostředí, oproti tomu Eysenck byl toho názoru (jak již bylo psáno výše), že neuroticismus je převážně zděděný (Nakonečný, 2009).

4.3 Projevy neuroticismu

Jak již bylo popsáno a zmíněno výše, neuroticismu se u jedince projevuje různými obtížemi v tělesné i duševní rovině. Kratochvíl (2002) je rozděluje na duševní a tělesné a popisuje je následovně:

- **Duševní** – projevující se jako nejrůznější stavy napětí a podrážděnosti, negativní myšlenky o životě až deprese jedince, pocity spojené s vyčerpáním, únava, která je až nepřiměřená, úzkosti, nesoustředěnost, nerozhodnost, velká závislost na druhých lidech a s tím spojená malá samostatnost, řešení problémů nepřiměřenou cestou (např. formou útěku nebo útoku), pocity méněcennosti aj.
- **Tělesné** – bolesti hlavy a nechutenství, nadměrné pocení a bušení srdce, třes, svalová napjatost, časté poruchy v různých částech těla spojené s bolestí.

Výše uvedené projevy mohou mít opakující se a dlouhodobý charakter a objevují se u člověka především po zážitku nějaké silné emoce, která je vyvolá (Kratochvíl, 2000).

Úzkost

Jedním z dynamismů, který je přítomen u neurotického jedince a jenž ho popohání, je úzkost. Stejně tak jako strach je emoční reakcí na nějaké nebezpečí, které je provázeno jak psychickými, tak tělesnými reakcemi; existuje mezi nimi ale rozdíl. Příklad lze uvést např. na starostlivé matce, která se obává o své dítě, které je vážně nemocné – v tomto případě

mluvíme o strachu. V případě úzkosti lze ale uvést příklad, kdy je matka dítěte stejně vyděšená a v úzkostech, jedná-li se ale o např. tak banální záležitost, jako je běžné nachlazení. Strach je totiž reakcí, která je situaci přímo úměrná, kdežto u úzkosti je tomu naopak; je reakcí nepřiměřenou nebo dokonce reakcí na situaci nebezpečí, která je pouze domnělá (Horneyová, 2007). Hartl (2004) popisuje úzkost jako strach, který je neopodstatněný a nemá žádný předmět, žádnou známou příčinu, která by ji spustila.

Aby se člověk vyhnul prožitku úzkosti, je ochoten udělat mnohé věci, mnohdy cokoliv je jen třeba. Pocity úzkosti sebou totiž nesou další přidružené pocity, jako je bezmocnost – prožitek bezmocnosti je ale pro jedince, kteří např. disponují převažujícím ideálem a touze po moci, obzvláště nesnesitelný. Dalším prvkem úzkosti je iracionalita; pro některé jedince je pomyšlení, že jsou pohlceni iracionálními faktory zcela nepřijatelné, což je ještě umocněno danou kulturou, která klade (v našich poměrech) velký důraz práce na racionalitu, racionální chování i myšlení člověka. Horneyová (2007) uvádí čtyři hlavní způsoby vyrovnávání se s úzkostí, které jsou naší kultuře vlastní – je jimi racionalizace, popření, narkotizace úzkosti ve smyslu zneužívání alkoholu a omamných látek a vyhýbání se situacím, podnětům, myšlenkám a pocitům, které by úzkost mohly následně vyvolat. M. Scott Peck spojuje neurózu s únikem, se sklonem vyhýbat se problémům, které by mohly být spojené se strachem a úzkostí (1993). Nakonečný považuje úzkost za nejobecnější symptom, který sebou neuroticismus nese (1995).

4.4 Neurotická osobnost naší doby

Nakonečný (1995) hovoří o příčinách neuróz, jimiž jsou neřešené a dlouhotrvající konflikty, prostřednictvím kterých je ohroženo nebo omezeno uspokojování životně důležitých potřeb. Tak vzniká v člověku napětí, jenž sebou dále nese další z příznaků v podobě nejruznějších psychických či fyziologických dysfunkcí. Jedinci, kteří sebou nesou vyšší míru neuroticismu, jsou mnohem náchylnější k neurotizujícím vlivům, než je tomu u lidí, kteří mají tuto hodnotu nízkou.

Horneyová (2007) vycházela v analýzách neuróz z vnitřní konfliktnosti jedince, zjistila, že vlivem poměrů v dané industriální společnosti je u člověka rozvíjeno jeho neurotické založení a věnuje se tak tématu „neurotické osobnosti naší doby“ (Nakonečný, 1995, s. 270),

jehož jádro spočívá v konfliktu jedince s okolní civilizací. Podle Horneyové tak vzniká frustrace jedince, která je způsobena podmínkami soutěživého života, jež jedince v dnešním světě obklopují, a objevuje se tak u něho strach z neúspěchu, nedůvěra v druhé lidi a jeho neurotické potřeby (Horneyová, 2007).

Horneyová (2007) vycházela z pojetí, že v každé kultuře jsou přítomny typické problémy, které se mohou do jisté míry odrážet jako problémy v životě každého jedince, a které se při nahromadění mohou stát až spouštěči neuróz člověka. Jak dále píše, naše moderní kultura je založena na ekonomickém principu konkurence mezi jednotlivými lidmi; je-li něco pro jednoho výhodou, může to být pro druhého nevýhodou. Vzniká tak určité napětí mezi lidmi, neboť každý z lidí může být potencionálním konkurentem pro kohokoliv jiného. Toto pojetí narušuje vztahy mezi všemi přítomnými ve společnosti, neboť soutěživost mezi lidmi sebou nese přirozeně strach z možného neúspěchu, který v této společnosti lze charakterizovat nejen neuspokojením potřeb a ekonomické nejistoty, ale také ztrátou prestiže a frustrací v citové oblasti. Výše uvedené faktory soutěživosti, potencionálního nepřátelství mezi lidmi a obavami sebou nesou další faktor, jehož jsou mnohdy spouštěčem - tímto faktorem je lidská osamělost, která je mnohdy spouštěčem úzkosti v člověku.

4.4.1 Neurotická potřeba moci, společenského postavení a majetku

Horneyová (2007) v souvislosti s neuroticismem hovoří o neurotické potřebě moci, společenského postavení a majetku, která dává jedinci potřebnou jistotu a zahání jeho úzkost. Avšak v případě touhy po získání moci, společenského postavení nebo majetku, omezuje jedinec vlastní úzkost právě prostřednictvím výše zmíněných faktorů a posiluje tak vlastní pozici, ale do jisté míry omezuje svůj kontakt s druhými lidmi. Oproti tomu snaha o získání citové náklonnosti znamená pro člověka vnitřní uklidnění prostřednictvím blízkosti druhého člověka a upevnění kontaktu s ním; tyto dva přístupy jsou si tak ve vzájemném rozporu. Přání člověka, který touží po ovládnutí, získání určitého postavení a bohatství ovšem není samo o sobě neurotické. Tento rozdíl lze popsat na následujícím příkladu. U jedince, který si je vědom své moci např. tím, že má větší sílu či schopnosti nebo je tak vnímán svým postavením v rodině, firmě, nelze mluvit o neuroticismu. Člověk, který je v tomto ohledu neurotický, je plný úzkosti, pocitů méněcennosti a nenávisti, které jsou spouštěčem jeho touhy po moci.

V prvním případě tak touha po moci vychází z přirozené síly v člověku, kdežto v případě druhém ze slabosti.

Neurotická touha po moci slouží u člověka jako ochrana proti pocitům bezvýznamnosti a bezmocnosti; tyto pocity jsou takovému člověku tak nepříjemné, že se bude přirozeně vyhýbat situacím, které jsou pro normálního člověka zcela běžné, ale mohli by u něj spustit právě výše uvedené pocity. Taktéž se zde objevuje potřeba být druhými obdivován a uznáván. Jak píše Horneyová (2007), neurotický jedinec se proti pocitům bezmocnosti a bezvýznamnosti může chránit taktéž prostřednictvím hromadění vlastního majetku, neboť bohatství jedinci poskytuje nejen moc, ale také určitou prestiž. Majetek se tak mnohdy stává ochranou proti strachu z chudoby, případné nouzi a závislosti na druhých lidech. Obava z případné chudoby tak může být motorem, který člověka popohání neustále vydělávat víc a víc peněz, které ale následně nedokáže zúročit takovým způsobem, aby mu přinesli kýžené pocity štěstí a spokojenosti.

4.5 Neuroticismus a úspěch

Z výše uvedených poznatků jasně vyplývá, že neurotičtí jedinci směřují své jednání takovým směrem, aby dosáhli úspěchu a spokojenosti. Křivohlavý (1994) zmiňuje téma úspěchu, který není tak jednoznačným tématem, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jak sám poznamenává, o úspěchu by mělo být hovořeno především v těch situacích, kdy je úspěchu dosaženo nějakou vlastní aktivitou člověka, ne pouhou souhrou vnějších náhod a okolností, které se samy od sebe dějí. Úspěch je z jeho pohledu spojením vnitřní námahy a aktivity a štěstí ve smyslu vlídných podmínek.

Někteří lidé považují úspěch jako hlavní hnací sílu a cíl svého snažení a to třeba až do takové míry, kdy už zapomínají i na smysl a smysluplnost své aktivity a snažení, ale jejich cílem je pouze stát se úspěšným za každou cenu. Tento postoj k úspěchu je ale nebezpečný, neboť jak uvádí Křivohlavý (1994), tento stav sebou nese neustále přítomné myšlenky na možný pád a neúspěch, spojený s napětím, stresem a potažmo až onemocněním způsobeným právě dlouhodobě působícím stresem.

4.6 Měření neuroticismus

Míra neuroticismus u jedince lze zjišťovat různými druhy dotazníků. V České republice jsou patrně nejznámější NEO osobnostní inventáře, které se těší velkému uplatnění. Tyto inventáře jsou schopni změřit faktory osobnosti dle modelu Velké pětky, tedy extroverzi, neuroticismus, otevřenost, svědomitost a přívětivost. V České republice je hojně využívaným dotazníkem NEO pětifaktorový osobnostní inventář jehož autoři jsou M. Hřebíčková a T. Urbánek. Přeložena a validizována byla také kratší verze NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI). Do českého jazyka byl také přeložen NEO inventář (NEO-PI-R), který je kromě zjišťování pěti dimenzí osobnosti zaměřen také na zjišťování 30 dílčích vlastností (Blatný, 2010). Také Inventář přídavných jmen IPJ a IPJ-R (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2000) je zaměřený na diagnostikování pěti obecných dimenzí osobnosti.

Na české populaci byl taktéž testován dotazník Big Five Inventory se 44 položkami - BFI-44, a Big Five Inventory s 10 položkami - BFI-10. (Hřebíčková, Jelínek, Blatný, Brom, Burešová, Graf, Mejzlíková, Vazsonyi, & Zábrodská, 2016). Z výzkumů realizovaných v roce 2016 na České populaci vyplývá, že dotazník zejména v případě aplikace na dospělé populaci, přináší akceptovatelné psychometrické vlastnosti (Hřebíčková et al., 2016).

4.7 Shrnutí

Pohledy na neuroticismus se do jisté míry mezi autory různí; někteří ho považují za vrozený osobnostní rys, který je biologicky dán a u každého rozvinut do jisté míry. Jiní zastávají názor, že osobnostní rys neuroticismu je spíše získaný působením vlivů na jedince hlavně v období dětství; neurotické tendence v dospělosti jsou tak pouze rozvinutými tendencemi chování v dětství. Jak se ukázalo, jednou z neurotických potřeb je potřeba po dosažení moci, majetku a úspěchu.

5 Východiska pro praktickou část

Poznatky uvedené v teoretické části práce jasně poukazují na zjištění, kterých bylo v problematice materialistické hodnotové orientace a kvality života dosaženo. Než se práce překlene do následující výzkumné části, kde se bude věnovat popisu svých zjištění, je ještě na místě provést drobné shrnutí těch nejdůležitějších zjištění, které jsou východisky pro praktickou práci.

Výzkumů zaměřujících se na problematiku kvality života a životní spokojenosti byla věnovaná celá řada. Z provedených zjištění vyplynulo, že velmi významným prediktorem co se životní spokojenosti týče, je osobnost člověka. Vyššího skóre životní spokojenosti se tak dostávalo těm lidem, kteří měli více integrovanou osobnost, než tomu bylo u jiných (Křivohlavý, 2004).

Velká část psychologů se věnovala zkoumání některých osobnostních faktorů a jejich vlivu na kvalitu života. McCrae a Costa (1991) rozlišovali mezi osobnostním temperamentem jedince a jeho vlivem na osobní pohodu jedince, přičemž jejich zjištění poukazují především na extroverzi jako na silný prediktor, který souvisí s pozitivními emocemi a stavy a ovlivňuje tak jedincovu míru osobní pohody. Na druhém pólu se jako silný prediktor vynořuje neuroticismus, který sebou přináší negativní pocity a záporně koreluje s životní spokojeností. Ze zjištění též vyplynula pozitivní souvislost mezi přívětivostí a svědomitostí spolu s kvalitou života jedince (Šolcová & Kebza, 2004). Tato tvrzení taktéž podpořili Hřebíčková, Blatný a Jelínek (2010), kteří ve své studii poukazují na signifikantní vztahy mezi proměnnými neuroticismu, extroverze a svědomitosti a úrovní osobní pohody. Ze zjištění též vyplynula souvislost otevřenosti vůči zkušenostem jak k pozitivním, tak k negativním citovým stavům jedince, jako významný prediktor osobní pohody se ovšem nepotvrdila. K podobným závěrům došli též Diener, Lucas a Oishi (2002), kteří hovoří o vyšším sklonu prožívat životní spokojenost a pocity pohody u extravertů, kdežto menší u neurotických jedinců.

Zjištění neuroticismu jako významného prediktoru životní spokojenosti ve smyslu záporného vztahu ukazují i výsledky provedené meta-analýzy DeNeveovou a Cooperem v roce 1998. Z jejich zjištění opětovně vyplývá, že pozitivní vliv na osobní pohodu a spokojenost má faktor extraverze a přívětivosti. Výzkum zaměřený na souvislost mezi některými osobnostními faktory a spokojeností se životem provedl i Hnilica (2005), který se

zaměřil na zkoumání sebeúcty, extroverze a neuroticismu. Výsledky ukazují zjištění, že proměnné extroverze a sebeúcty korelují pozitivně s životní spokojeností, zatímco u neuroticismu je tomu naopak.

Že mohou mít lidé s vysokou mírou neurotičnosti narušenou oblast životní spokojenosti, hovoří i Mlčák (2005), podle kterého je to způsobeno především typickými projevy těchto jedinců ve smyslu ulpívavých a stále se vracejících způsobů prožívání a sklonů chovat se rigidním způsobem, i když je třeba nevhodný. Problematikou neuroticismu se do velké míry zabývala i K. Horneyová, která zastávala hledisko, že neuroticismus je do velké míry získaný vlivy vnějšího okolí a to už od samotného dětství, kdy na dítě působí dospělý, jež jsou samy mnohdy plni svých neurotických tendencí, které se projevují např. jako nepředvídatelné jednání. Dle jejího názoru je tak neuroticismus a neurotické tendence v dospělosti pouze rozvinutou formou těchto maladaptivních sociálních postojů, které člověk získal v dětství. Jak také poznamenává, tyto tendence mohou u jedince existovat na nevědomé úrovni, kterou si vůbec není schopen uvědomit; jeho nutkavé chování a tendence si tak není schopen plně uvědomit nebo si jej nesprávně interpretuje (2007).

Zdá se tedy, že neurotičtí jedinci mají opravdu sklony k horšímu prožívání životní spokojenosti a obecně mají blíže k negativním pocitům. Neuroticismus jako jeden z faktorů osobnosti jedince je dle H. J. Eysencka biologického rázu a je do určité míry každému z nás vrozen. Tato míra pak následně ovlivňuje právě větší či menší odolnost vůči všem okolním vlivům a to ať pozitivním, tak negativním (Eysenck, 1947).

Horneyová (2007) předpokládala, že v každé kultuře jsou přítomny typické problémy, které se v jisté míře mohou odrážet na životě každého z nás, jenž se při nahromadění mohou stát až spouštěčem neuróz. Vyjmenovala některé z nich, mezi nimiž je i neurotická potřeba moci, společenského majetku a uznání, která dává jedinci žádoucí jistotu a zahání jeho úzkost, typickou pro neuroticismus. Tato potřeba je zdůrazněna hlavně vlivem moderní kultury, která je založena na ekonomickém principu konkurence mezi jednotlivými lidmi. Hromadění majetku tak může jedinci přinášet vytoužené pocity bezpečí a zároveň mu přináší určitou prestiž (Horneyová, 2007).

Této problematice se věnuje i E. Fromm (2001), který rozvinul dva odlišné přístupy, jimiž je určováno lidské myšlení – přístup „mít“ a přístup „být“. Právě druhý jmenovaný je

pozvolna rozvíjen v konzumní společnosti, kde hodnota něco vlastnit pro lidi představuje jejich nejvyšší možnou hodnotu, které chtějí dosáhnout a jež jim přináší pocity uspokojení. Problematice materialismu a konzumu tak byla postupně věnována čím dál větší pozornost, na níž se zaměřil R. F. Inglehart, který přichází s hypotézou nedostatku jako tvrzením, že lidé nejvíce usilují o věci, kterých mají relativní nedostatek (Inglehart, 1947). R. W. Belk na něj zase poohlížel jako na osobnostní rys, který je charakteristický tendencemi získávat a schraňovat hmotné statky, které jedinci přinesou následné pocity spokojenosti a jež je tvořen čtyřmi dimenzemi, jimiž jsou závistivost, tendence vlastnit, nepřejícnost a hmatatelnost (Belk, 1983; 1984).

Materialismus jako hodnotovou orientaci chápala M. L. Richinsová a S. Dawson, kteří zastávali názor, že tato hodnotová orientace následně ovlivňuje a směřuje celé chování jedince, jež je při preferenci této hodnoty typické usilování o nabytí hmotných statků, jejichž prostřednictvím se jim dostává jisté prestiže. Materialismus rozdělují do třech základních dimenzí, jimiž jsou ústřednost, štěstí a úspěch.

Jak je tedy zdá, souvislost mezi materialistickou hodnotovou orientací a spokojeností se životem je značná; velká řada autorů a odborníků se shoduje v názoru, že materialismus negativním způsobem ovlivňuje následné hodnoty životní spokojenosti. Rovněž je tomu i v případě neuroticismu, který se zdá jako silný záporný prediktor životní spokojenosti; naopak opačně je tomu v případě extroverze, svědomitosti a přívětivosti. Většina odborníků se shoduje v názoru, že neuroticismus je osobnostní faktor, který je u každého v různé míře vrozený; Horneyová hovoří o implicitní povaze neuroticismu, jehož existenci a následné neurotické chování si jedinec vůbec nemusí uvědomovat. Diplomová práce se bude v empirické části věnovat právě této uvedené problematice a pokusí se ověřit nejen, zdali existuje záporný vztah mezi materialismem a kvalitou života, ale také, zdali tento vztah není do jisté míry ovlivněn spíše neuroticismem jako vnitřní proměnou jedince.

3. Praktická část

6 Metodologický rámec

6.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu

Teoretická práce poskytla mnoho podkladů pro následující praktickou část a samotný výzkum. Výzkumy realizované v problematice materialismu a kvality života, jež byly uvedeny výše, dávají spoustu námětů a poznatků pro samotný výzkum, mnohé z nich také ukazují na zjištěný negativní vztah materialistické hodnotové orientace a kvality života (podrobněji viz kapitola 5).

Diplomová práce si klade za cíl nejen ověřit, jestli opravdu existuje negativní vztah mezi materialismem a kvalitou života jedince, ale také, zdali tento negativní vztah nejde vysvětlit jinými důvody a proměnnými, než by se mohlo na první pohled zdát. V případě této diplomové práce byl za takovou proměnnou zvolen neuroticismus, jeden z faktorů osobnosti, který je dle Cakirpaloglu (2012) geneticky podmíněn a ovlivněn nervovou soustavou člověka. Jedná se tedy o trvalejší faktor osobnosti jedince. Z realizovaných zjištění se neuroticismus jeví jako významný osobnostní faktor a prediktor úrovně životní spokojenosti. Horneyová (2007) předpokládá, že neuroticismus je implicitní povahy – dle její teorie si tak jedinci své neurotické chování ani nemusí uvědomovat, nebo si jej nedostatečně či špatně interpretují.

Cílem diplomové práce tedy je zjistit, zdali existuje záporný vztah mezi materialismem a kvalitou života, a zdali tento záporný vztah není do jisté míry spíše zprostředkovaný neuroticismem.

6.2 Hypotézy

Vzhledem k výše uvedeným a vytyčeným cílům si práce klade následující hypotézy, jež se pokouší ověřit:

H1: Materialismus bude v záporném vztahu s kvalitou života.

Materialisticky orientovaní jedinci jsou závislí na neustálém nabývání hmotných statků, které jim přináší pocity spokojenosti; svůj subjektivní pocit kvality života tak posuzují na základě kvantity majetku, který vlastní. Tyto tužby neustálého charakteru takto orientovaným lidem právě přináší rozkolísané a zhoršené vnímání subjektivní kvality života, a právě proto byla sestavena první hypotéza.

H2: Tento vztah bude možné z části vysvětlit jinými proměnnými – neuroticismem.

Realizované výzkumy poukazují na faktor neuroticismus jako poměrně významný prediktor míry subjektivně prožívané kvality života. V případě neuroticismu vyšlo najevo, že tím víc, čím je jeho míra u člověka větší, čili - čím více je člověk neurotický, tím menší spokojenost vykazuje v oblasti subjektivní pohody. Protože se mohou neurotické tendence u člověka projevat na implicitní úrovni, může se stát, že člověk zhodnotí svou míru subjektivní spokojenosti na základě své racionalizace objektivními materiálními podmínkami. Jedinec si tak může myslet, že je nespokojený právě z důvodu malého nebo nedostatečného množství hmotných statků, které vlastní, ač je tomu z větší nebo menší části z důvodu jeho neurotických projevů. Právě to se pokusí ověřit si druhá hypotéza.

H3: Neuroticismus bude v záporném vztahu s kvalitou života.

Zjištění poukazují na osobnostní faktor neuroticismus jako na významný prediktor, který ovlivňuje subjektivní pocity kvality života jedince. Čím více byli lidé neurotičtí, tím menší spokojenost se životem vykazoval. Proto byla sestavena hypotéza 4.

H4: Extraverze bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života.

Jak se také ukázalo, oproti osobnostnímu faktoru neuroticismus stála extroverze, která byla také velmi silným prediktorem co se životní spokojenosti týče; čím více byli lidé extravertovaní, tím lepších výsledků se jim dostávalo v hodnocení životní spokojenosti. Zda-li je tomu opravdu tak se pokusí ověřit tato hypotéza.

H5: Svědomitost bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života.

H6: Přívětivost bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života.

H7: Otevřenost nebude vykazovat signifikantní vztah s kvalitou života.

Z provedených šetření vyplývá najevo souvislost mezi svědomitostí a přívětivostí s kvalitou života. Svědomitost a přívětivost byly prediktory, které pozitivně ovlivňovaly úroveň životní spokojenosti jedince. Oproti tomu otevřenost nevykazovala žádný signifikantní vztah. Tyto hypotézy se tak pokusí výše zmíněné ověřit.

6.3 Typ výzkumu

Vzhledem ke zkoumané problematice a charakteru problému bylo pro účely diplomové práce využito kvantitativního výzkumu a měření. Předpokladem kvantitativního výzkumu je fakt, že lidské chování lze do určité míry měřit a předpovídat (Hendl, 2008), je navrženo takovým způsobem, aby přineslo numerická data měřením proměnných (Punch, 2008). V kvantitativním výzkumu využíváme především náhodné výběry, experimenty a také silně strukturovaný sběr dat za pomoci dotazníků, testů či pozorování. Kvantitativní výzkum do jisté míry vychází z teorie; výzkumník hledá vztah mezi dvěma nebo více proměnnými, čímž vytvoří hypotézu, která je následně ověřována. Naměřená data jsou tedy následně analyzována statistickými metodami, které se pokoušejí o jejich interpretaci, popis, popř. ověřit pravdivost určitých tvrzení a proměnných (Hendl, 2008). V případě této práce se vzhledem k povaze tématu jedná o výzkum neexperimentálního charakteru, jenž se snaží o ověřování výše uvedených hypotéz (Ferjenčík, 2010).

6.4 Výběr respondentů

Objekt zkoumání práce byl tvořen vzorkem populace, jejímž jediným kritériem byl věk respondentů – do studie byli hledáni muži i ženy starší 20 let (tedy období označované jako časná či raná dospělost), a to zejména z důvodu již předpokládaného ukončeného období hledání vlastní identity, které je charakteristické pro dospívání, a také z důvodu již utvořenějších preferencí hodnotových orientací (Langmeier & Krejčířová, 2006). Jak totiž

poukazuje Erikson (2006), člověk, který si buduje vlastní identitu, stojí před nelehkým úkolem zhodnotit své dosavadní postoje a názory, jenž si sebou nese a přejímá z dětství. Právě v této životní etapě se integrují všechny jeho představy, které doposud měl o sobě samém, o světě, a vytváří si tak žebříček svých hodnot, často ovlivněný kulturním a sociálním prostředím. Ze stejného důvodu je pak také otázka materialismu vhodná a relevantní až od věku rané dospělosti, neboť jak bude psáno dále v textu, materialismus je zde taktéž chápán jako jedna z hodnotových orientací (Richins & Dawson, 1992). Cílem výzkumu bylo najít vzorek tvořený alespoň 300 respondenty, což se ve výsledku povedlo.

Samotný výběr respondentů pro vyplnění online dotazníků byl realizován na sociálních sítích, jenž ale nebude více specifikován zejména z důvodu zachování co nejvyšší anonymity účastníků. Účastníci se do výzkumu zapojili dobrovolně, odměnou jim byla následně poskytnutá zpětná vazba. Aby byla zachována co největší reprezentativnost vzorku a vybrání lidé z celé České republiky, byly dotazníky vloženy do skupin všech měst tak, aby pokryly všechny kraje České republiky. Výběr tak probíhal zároveň metodou lavinového výběru, neboť jedinci, kteří dotazník vyplnili, ho posílali dál svým známým a zajistili tak jeho zprostředkování dalším členům populace (Ferjenčík, 2010).

Online sběr dotazníků umožnil sesbírat poměrně velký počet dat za krátkou dobu. Výzkumné šetření probíhalo v průběhu května 2017. Účastníci byli seznámeni se zachováním jejich anonymity, zároveň byli informováni s povahou výzkumu a využitím sesbíraných dat pouze pro účely studijního výzkumu. Účastníci, kteří se tak chtěli dostat k samotnému vyplnění dotazníků, museli nejprve souhlasit s výše uvedenými podmínkami.

6.5 Metoda sběru dat

Jako metoda sběru dat byla použita testová baterie tvořena několika dotazníky pro zachycení všech proměnných, jež byly respondentům zprostředkovány online formou.

6.5.1 Kvalita života

Pro zjišťování kvality života byl využit Satisfaction With Life Scale - SWLS (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985), jenž se skládá z pěti položek, které měří globální spokojenost se životem. Položky jsou utvořeny tak, aby proband odpovídal na sedmistupňové

škále od „rozhodně nesouhlasím“ až po „rozhodně souhlasím“. Všechny položky mají kladné zátěže na první nerotované komponentě v rozpětí 0,61 a 0,84 a vysvětlují 66 % variance. Pavota et al. (1991) naměřil u vzorku 39 starších dospělých hodnoty v rozmezí 0,68 a 0,89, u 125 studentů 0,81 a 0,93, vysvětleno bylo 74% celkové variance. Účastníci měli za úkol vyznačit pomocí odpovědi stupeň svého souhlasu či nesouhlasu. Dotazník byl utvořen tak, aby umožnil volu pouze jedné odpovědi. Zde je uvedena jedna jeho položka pro bližší představu:

Téměř zcela se můj způsob života shoduje s mým ideálem.

- rozhodně nesouhlasím
- nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- nemohu se rozhodnout
- spíše souhlasím
- souhlasím
- rozhodně souhlasím

Podmínky mého života jsou vynikající.

- rozhodně nesouhlasím
- nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- nemohu se rozhodnout
- spíše souhlasím
- souhlasím
- rozhodně souhlasím

6.5.2 Materialismus

Materialismus byl měřen Škálou materialismu - MVS, jejíž autory jsou Richinsová a Dawson (1992). Použita byla škála obsahující celkem 15 položek, respondenti odpovídají na daná tvrzení na pětistupňové škále od „rozhodně nesouhlasím“ po „rozhodně souhlasím“.

Škála je rozdělena do 3 kategorií, které odpovídají třem dimenzím materialismu tak, jak jej chápou výše uvedení autoři; Richinsová a Dawson (1992) totiž rozlišují ústřednost, štěstí a úspěch jako tři dimenze materialismu. Ústřednost je chápána jako hlavní hodnotová orientace jedince – lidé materialisticky orientovaní umisťují majetek, hmotné statky a jejich získávání na samotný vrchol svých hodnot. Štěstí je zase jedním z faktorů, kterého se lidem dostává získáváním majetku; snaží se o dosažení a získávání co nejvíce majetku, který jim následně přináší kýžené pocity spokojenosti a štěstí. V poslední řadě je to úspěch, neboť lidé materialisticky orientovaní hodnotí svůj osobní úspěch i úspěch druhých lidí právě z hlediska nashromážděného majetku. Respondenti měli za úkol zvolit takovou odpověď, která je nejvíce charakterizovala, označit mohli u každého tvrzení pouze jednu odpověď. Pro lepší představu je zde uveden jeho příklad:

Obdivuji lidi, kteří vlastní drahé domy, auta a oblečení.

- rozhodně nesouhlasím
- nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- nemohu se rozhodnout
- spíše souhlasím
- souhlasím
- rozhodně souhlasím

Mezi některé z nejvýznamnějších úspěchů v životě patří získávání hmotného majetku.

- rozhodně nesouhlasím
- nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- nemohu se rozhodnout
- spíše souhlasím
- souhlasím
- rozhodně souhlasím

6.5.3 Neuroticismus

Pro zjišťování neuroticismu bylo využito Big Five Inventory se 44 položkami - BFI-44, jehož autory jsou Rammstedtová a John (2007). Big Five Inventory vychází z pojetí Pětifaktorového modelu osobnosti, tzn. Velké pětky. Tento model osobnosti se zaměřuje na pět faktorů osobnosti, jimiž jsou extraverte, neuroticismus, otevřenost vůči zkušenostem, přívětivost a svědomitost. BFI-44 obsahuje celkem 44 tvrzení, na které respondent odpovídá na pětistupňové škále od „zcela nesouhlasím“ až po „zcela souhlasím“ (Rammstedtová & John, 2007). Z výzkumů realizovaných v roce 2016 na České populaci vyplývá, že dotazník zejména v případě aplikace na dospělou populaci, přináší akceptovatelné psychometrické vlastnosti (Hřebíčková, Jelínek, Blatný, Brom, Burešová, Graf, Mejzlíková, Vazsonyi, & Zábrodská, 2016). Účastníci měli za úkol označit, do jaké míry dle jejich názoru vypovídají daná tvrzení o jejich osobnosti. Na jedno tvrzení mohli zvolit pouze jednu odpověď. Pro lepší přehlednost přináší práce ukázkou dotazníku:

Považuji se za někoho, kdo

...je upovídaný

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani nesouhlasím ani souhlasím
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

...má sklon hledat na druhých chyby.

- zcela nesouhlasím
- spíše nesouhlasím
- ani nesouhlasím ani souhlasím
- spíše souhlasím
- zcela souhlasím

6.6 Etické otázky výzkumu

Součástí každého výzkumu by měla být i otázka týkající se etické dimenze výzkumu (Ferjenčík, 2010). Pring (2002) v souvislosti s etikou podotýká, že určité vyjádření k etickým otázkám výzkumu, by již měla obsahovat každá práce, ať už se jedná o kvantitativní či kvalitativní formu výzkumu. Na poli psychologie nejsou etické zásady výzkumu formulovány jako přesná pravidla, ale jsou tzv. principy, se kterými se lze konfrontovat a kterými by se měl výzkumník řídit. Prototypem těchto principů jsou především „Etické principy při výzkumu s lidmi“, jež přijala *Americká psychologická asociace* (APA) v roce 1982 (Ferjenčík, 2010).

Etických zásad na poli výzkumu je celá řada, zde si uvedeme jedny z nejhlavnějších. V první řadě se jedná o respekt vůči účastníkům výzkumu. Výzkumník by měl vždy zvážit, zdali není hodnota realizovaného výzkumu v rozporu s právy či zájmy osob, které jsou zkoumány. V žádném případě by tak výzkum neměl jeho účastníkům způsobovat utrpení, bolest či jiné negativní a nepříjemné důsledky. Další takovou velkou oblastí je tzv. právo na informace. Respondenti by měli vždy vědět, jakého výzkumu se účastní, co je čeká a jaký je smysl a cíl výzkumu (Ferjenčík, 2010). Velmi obsáhlým tématem je i důraz na soukromí a důvěrnost informací, neboť veškeré získané informace o účastnících mají zůstat důvěrné; výjimku tvoří pouze případy, ve kterých dají respondenti souhlas s neanonymitou. V neposlední řadě se jedná též o možnost kdykoliv z výzkumu odstoupit, protože výzkum by měl být realizován pouze na dobrovolné bázi zúčastněných. Nežádoucí a neetické je též zfalšovat data a považovat za platné závěry fikci (Hendl, 2015).

6.7 Metoda zpracování a analýza dat

Se získanými daty byla následně provedena analýza dat. Samotnou analýzu dat můžeme dle Ferjenčíka (2010) rozdělit do dvou velkých oblastí – na statistiku deskriptivní a induktivní. V první fázi se výzkumník věnuje deskriptivní (popisné) statistice, ve které jsou data uspořádána a sumarizována. Získané údaje jsou také redukovány a popřípadě očištěny od nežádoucích dat. Následně jsou data převedena (pakliže je to zapotřebí) do počítače tak, aby bylo možné je žádoucím způsobem kódovat a analyzovat (Reichel, 2009). V případě této práce byla data převedena do statistických programových systémů MS Excel a SPSS, kde byla následně žádoucím způsobem kódována, zpracována a analyzována (Hendl, 2015).

Nyní se dostáváme k tzv. induktivní statistice, která zpravidla spočívá v analýze dat, porovnávání výsledků vybraného vzorku lidí a na následném vyvozování patřičných závěrů na celou populaci (pakliže je to na místě a možné). V případě tohoto výzkumu bylo využito bivariačních statistických metod, které pracují s více než dvěma proměnnými a snaží se nalézt a kvantifikovat vzájemné vztahy a jejich strukturu (Ferjenčík, 2010). V práci bylo využito statistických metod, kterým je věnována následující podkapitola.

6.7.1 Užití statistické metody

Pro účely výzkumu byly využity následující statistické metody:

Pearsonův korelační koeficient

Pearsonův korelační koeficient je procedura využívána k výpočtu síly vztahů, tedy korelací, mezi naměřenými daty. Nabývá hodnoty pouze v intervalu od -1 do 1; pakliže je mezi veličinami korelační koeficient roven číslu 1 znamená to, že vztah mezi těmito veličinami má přímo úměru, jinými slovy – čím je hodnota jedné veličiny vyšší, tím je vyšší hodnota i druhé. V případě opaku, tedy vztahu, který je nepřímo úměrný, rovná se korelační koeficient číslu -1. 0 pak v takové situaci znamená, že dané veličiny jsou na sobě nezávislé (Walker, 2013).

Regresní analýza

Regresní analýza je metodou statistické analýzy dat, při níž je hodnota závisle proměnné předpovídána z hodnoty jedné nebo více nezávisle proměnných (Urbánek, Denglerová, & Širůček, 2011), řeší se při ní tedy vztah mezi jednou závisle proměnnou a více nezávisle proměnnými (prediktory). Využívána je především k hledání jednotlivých nezávisle proměnných tak, aby nejlépe předpovídaly závisle proměnnou nebo ke zjištění, která z nezávisle proměnných má na závisle proměnnou jak silný vliv (Hendl, 2014).

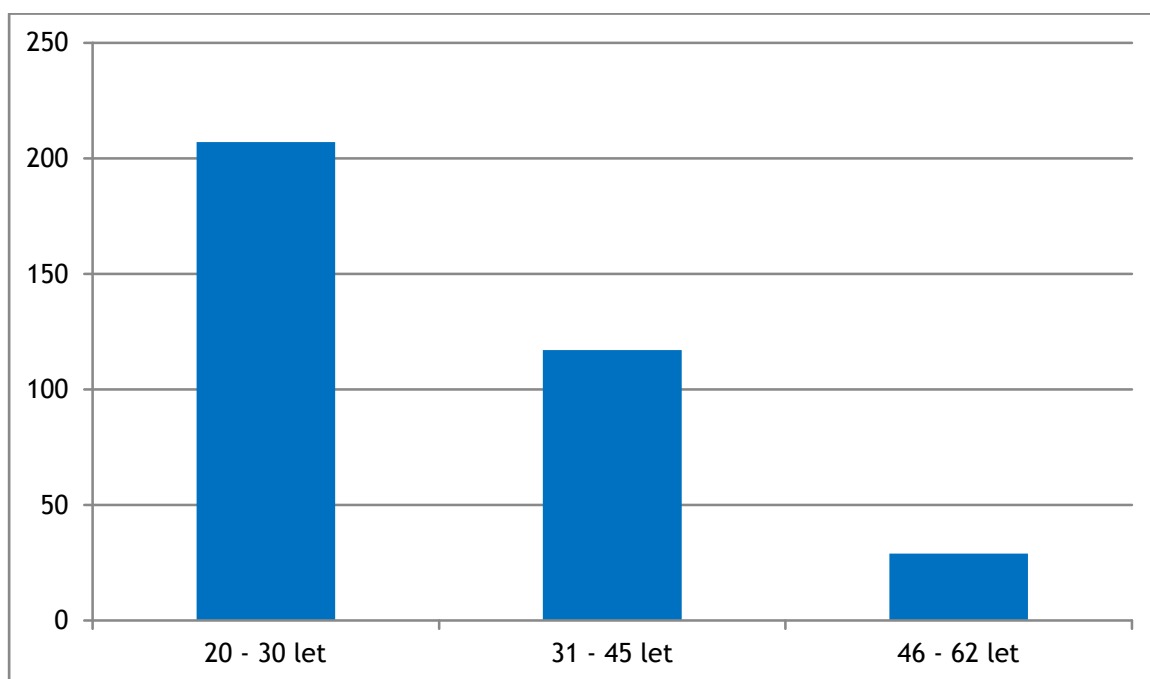
V první řadě je nezbytné zajímat se o to, zdali nezávisle proměnné v daném výzkumu opravdu nějakým způsobem ovlivňují závisle proměnnou. Posléze je na místě zjistit, zda některou z nezávisle proměnných lze z měření vyloučit (Hendl, 2014).

7 Výsledky

V následující kapitole budou prezentovány výsledky výzkumu. Než bude ovšem přistoupeno k interpretaci výsledků, budou uvedeny následující deskriptivní statistiky.

Celkový vzorek byl tvořen 353 participanty – 301 žen a 52 mužů. Nejmladšímu respondentovi bylo 20 let, naopak nejstaršímu 62 let. Největší účasti se dostalo lidem ve věku od 20 do 30 let – celkem 207 respondentů. 117 účastníků bylo ve věkovém rozpětí 31 – 45 let a 29 účastníků ve věku od 46 do 62 let. Šetření se tak zúčastnili jedinci v období časně, střední i pozdní dospělosti (Lagmeier & Krejčířová, 2006). Celkové rozložení věku účastníků studie lze vidět přehledně v tabulce níže (viz Graf 1).

Graf 1: Věkové rozpětí respondentů

Než bylo provedeno samotné testování hypotéz, bylo zapotřebí za pomoci statistické analýzy a testu Cronbachova alfa zjistit konzistenci a vnitřní reliabilitu jednotlivých použitých dotazníků. Cronbachova alfa bývá nejběžnějším měřítkem vnitřní spolehlivosti testů, požívající se především u testů s možností několika odpovědí, aby udala, zda položky v testu měří opravdu to samé (Walker, 2013). V případě všech použitých dotazníků vykazuje

koeficient vnitřní konzistence velmi silnou korelaci (interpretováno dle De Vause, 2002), dle Hendla (2012) tedy lze konstatovat, že nástroje, jež byly použity, jsou vnitřně konzistentní. Výsledné hodnoty testu SWLS a MVS jsou přehledně zobrazeny v Tabulce 1. Analýza reliability BFI-44 je uvedena vzhledem k větší složitosti níže v textu v samostatné tabulce.

Tab. 1: Přehled reliability SWLS, MVS

	Analýza reliability	
	SWLS	MVS
Cronbachova alfa	0,857	0,815

Dotazník BFI-44 obsahoval celkem 5 dimenzí osobnosti – neuroticismus, extroverzi, přívětivost, svědomitost a otevřenost vůči zkušenostem. V případě tohoto dotazníku tak bylo zapotřebí použití Crohnbachovo alfa v každé z uvedených dimenzí. I v případě tohoto dotazníku vykazují naměřené hodnoty velmi silnou korelaci v případě neuroticismu, extroverze, svědomitosti a otevřenosti vůči zkušenostem, v případě přívětivosti potom korelaci podstatnou až velmi silnou (De Vaus, 2002). Výsledky jsou opět uvedeny přehledně v Tabulce 2 níže.

Tab. 2: Přehled reliability BFI-44

	Analýza reliability				
	Neuroticismus	Extroverze	Přívětivost	Svědomitost	Otevřenost
Crohnbachova alfa	0,837	0,842	0,699	0,784	0,810

Jak poznamenává Ferjenčík (2010), jedním z často používaných statistických nástrojů pro zjišťování míry těsnosti vztahu je výpočet tzv. korelačních koeficientů. Korelační koeficient je číslem, které sděluje míru společného kolísání obou proměnných (kovariance), dosahuje hodnot v rozpětí od -1 až po 1; v nejideálnějším případě dosahuje hodnoty 1, která značí přímou závislost, -1 potom závislost nepřímou. Jak ale dále upozorňuje, informace daná korelačním koeficientem výzkumníka ještě nemusí informovat o příčinných souvislostech.

V momentě, kdy jedna z proměnných vysoce koreluje s druhou, nelze bezvýhradně usuzovat, že jedna z nich musí být zákonitě příčinou a druhá následkem. V následující analýze dat bylo využito Pearsonova korelačního koeficientu (Walker, 2013), výsledky korelací jsou uvedeny v Tabulce 3.

Tab. 3: Korelace mezi proměnnými

	SŽ	M	N	EX	PŘ	SV	OT
Spokojenost se životem	1	-0,270(**)	-0,403(**)	0,203(**)	0,174(**)	0,170(**)	0,221(**)
Materialismus	-0,270(**)	1	0,195(**)	-0,028	-0,232(**)	-0,184(**)	-0,136(*)
Neuroticismus	-0,403(**)	0,195(**)	1	-0,367(**)	-0,129(*)	-0,156(**)	-0,199(**)
Extraverze	0,203(**)	-0,028	-0,367(**)	1	0,111(*)	0,144(**)	0,264(**)
Přívětivost	0,174(**)	-0,232(**)	-0,129(*)	0,111(*)	1	0,159(**)	0,175(**)
Svědomitost	0,170(**)	-0,184(**)	-0,156(**)	0,144(**)	0,159(**)	1	0,109(*)
Otevřenost	0,221(**)	-0,136(*)	-0,199(**)	0,264(**)	0,175(**)	0,109(*)	1

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$ (dvoustranný test)

Zkratky: SŽ – spokojenost se životem, M - materialismus, N - neuroticismus, EX - extraverze, PŘ - přívětivost, SV - svědomitost, OT - otevřenost

Z uvedené tabulky tak lze vyčíst sílu korelací mezi jednotlivými proměnnými ve využitých testech. V případě spokojenosti se životem si lze povšimnout záporné korelace mezi spokojeností se životem a materialismem, čili – čím více vzrůstá hodnota jedné veličiny, tím klesá hodnota veličiny druhé. Dle De Vause (2002) lze označit korelaci za nízkou až střední, lze tedy ovšem konstatovat, že potvrzuje stanovenou hypotézu H1 – Materialismus bude v záporném vztahu s kvalitou života. Střední až podstatnou korelaci lze spatřit mezi spokojeností se životem a neuroticismem (De Vaus, 2002), tyto výsledky pak potvrzují hypotézu H4 – Neuroticismus bude v záporném vztahu s kvalitou života. Spokojenost se životem pozitivně koreluje se všemi zbylými měřenými faktory osobnosti; extroverzí, přívětivostí, svědomitostí i otevřeností na hladině nízké až střední korelace, což dává za pravdu poznatkům a již provedeným zjištěním uvedených v teorii, zároveň lze potvrdit

stanovené hypotézy H4, H5 a H6 – Extroverze/svědomitost/přívětivost bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života. Pozitivní a signifikantní korelace se dostává i v případě spokojenosti se životem a osobnostním faktorem otevřenosti. Tyto překvapivé výsledky, jimž se bude práce věnovat dále v textu, tak nepotvrzují hypotézu H7 – Otevřenost nebude vykazovat signifikantní vztah s kvalitou života.

Materialismus (jak již bylo uvedeno výše) záporně koreluje s životní spokojeností, pozitivní korelace se ale objevuje v případě materialismu a neuroticismu, což je ku prospěchu této práce a jejím cílům. Podrobněji bude dán prostor problematice neuroticismu a materialismu dále v práci. Materialismus dále záporně koreluje se všemi měřenými dimenzemi osobnosti – nevýznamně v případě extroverze, v hodnotách nízké až střední korelace v rovině přívětivosti, svědomitosti a otevřenosti. Největší hodnoty záporné korelace se dostává přívětivosti, jež je charakteristická pozitivním interpersonálním chováním jedince, ochotou pomáhat a spolupracovat s druhými, což může být v rozporu právě s charakteristickými rysy materialismu jako takového (interpretováno dle De Vauss, 2002).

Střední až podstatná korelace se ukazuje v případě záporné korelace životní spokojeností a neuroticismu, záporné korelace se též objevují v případě neuroticismu a všech faktorů osobnosti; nejvíce pak v případě otevřenosti a extroverze, což je pochopitelné vzhledem k povaze všech daných dimenzí. Pozitivní nízká až střední korelace (De Vaus, 2002) vzniká mezi neuroticismem a materialismem, potvrzuje tak domněnky této práce, totiž souvislost mezi materialismem a neuroticismem, které jsou oba v záporném vztahu vůči životní spokojenosti. Z tabulky lze vyčíst, že v případě životní spokojenosti se záporná korelace objevuje v případě porovnání s materialismem a neuroticismem, větší hodnoty pak ukazuje v případě neuroticismu (-0,403 **; střední až podstatná korelace), než materialismu (-0,270**; nízká až střední korelace). Toto zjištění by tak mohlo podporovat hypotézu H2 – Záporný vztah mezi materialismem a kvalitou života bude možné z části vysvětlit jinými proměnnými – neuroticismem. Tato hypotéza bude nadále součástí dalšího šetření (interpretováno dle De Vause (2002).

Z provedené analýzy korelací vyplynulo, že životní spokojenost je v záporné korelaci s materialismem a neuroticismem. Následně byla provedena regresní analýza, do které byly již zapojeny proměnné životní spokojenosti, materialismu a neuroticismu. V tomto modelu

představovala spokojenost se životem závisle proměnnou, materialismus a neuroticismus potom nezávisle proměnné, jejichž síla a vliv na životní spokojenost se výzkumem pokoušelo zjistit. Nejprve byl tedy testován vliv materialismu a neuroticismu na spokojenost se životem.

V první řadě byla pozornost zaměřena na hodnoty R a R², které poskytli zpětnou vazbu ohledně vhodnosti modelu pro daná data. V tomto případě byla hodnota R² pro obě proměnné 20% vysvětlitelné variance kritéria.

Tab. 4: Hodnoty R, R²

Model	R	R ² (R Square)	Adjusted R Square	Std. Error of R Square
Materialismus	0,270(a)	0,073	0,072	1,13737
Neuroticismus	0,448(b)	0,201	0,199	1,05678

Prediktory (konstantní) : a – materialismus, b – materialismus, neuroticismus

Dalším výstupem z regresní analýzy byla analýza rozptylu, která opět dopomohla k informaci, zdali je tento model vhodný pro daná data. Jak lze vyčíst z Tabulky 5 níže, hodnoty F jsou v tomto případě vyšší než 1 a statisticky signifikantní. Vypočítaný regresní model je tedy vhodný.

Tab. 5: Analýza rozptylu (ANOVA)

Model		Součet čtverců	Stupně volnosti	Průměrný čtverec	F	Sig.
Materialismus	Regresní	80,640	1	80,640	62,337	0,000(a)
	Reziduální	1027,129	794	1,294		
	Celkový	1107,769	795			
Neuroticismus	Regresní	222,154	2	111,077	99,461	0,000(b)
	Reziduální	885,614	793	1,117		
	Celkový	1107,769	795			

Rovnice lineární regrese je následující (viz Tabulka 6).

Tab. 7: Regresní analýza

Model	B	Střední chyba průměru	Beta	t	Sig.
Materialismus	-0,320	0,041	-0,270	-7,895	0,000
Materialismus	-0,236	0,038	-0,199	-6,142	0,000
Neuroticismus	-0,554	0,049	-0,364	-11,257	0,000

V prvním modelu byla do rovnice vložena škála materialismu. Její vliv je statisticky vysoce signifikantní - čím jsou jedinci více materialističtí, tím jsou méně spokojeni se svými životy. Ve druhém modelu byla do rovnice přidána škála neuroticismu. Jak je z tabulky patrné, vliv materialismu se snížil, ale zůstal signifikantním. Tyto výsledky jsou tak v souladu s hypotézou H2 – Záporný vztah materialismu a kvality života bude možné z části vysvětlit jinými proměnnými, konkrétně neuroticismem.

Tab. 8: Regresní analýza 2

Model	B	Střední chyba průměru	Beta	t	Sig.
Materialismus	-0,503	0,068	-0,369	-7,441	0,000
Materialismus	-0,449	0,067	-0,330	-6,751	0,000
Neuroticismus	-0,327	0,069	-0,231	-4,723	0,000
Materialismus	-0,413	0,68	-0,303	-6,051	0,000
Neuroticismus	-0,234	0,74	-0,165	-3,160	0,002
Extraverze	0,140	0,80	0,092	1,756	0,080
Přívětivost	0,091	0,103	0,044	0,887	0,376
Svědomitost	0,107	0,093	0,057	1,147	0,252
Otevřenost	0,203	0,093	0,109	2,172	0,031

V dalším kroku práce bylo využito výsledků dalších osobnostních faktorů, které byly dotazníkem zjišťovány. Do modelu tak byly vloženy zbývající faktory osobnosti – extroverze,

přívětivost, svědomitost a otevřenost. Jak je z výsledků patrné, i v tomto případě se přidáním položky neuroticismu vliv materialismu snížil, ale statisticky zůstal signifikantní; dokonce mnohem více, než tomu bylo v předchozím zjištění. Oproti předchozí tabulce se ale vlivem dalších osobnostních proměnných snížil vliv neuroticismu na spokojenost se životem, stále ale zůstává signifikantní. Dle očekávání vykazují přidané faktory osobnosti signifikantní vliv na spokojenost se životem – extroverze, přívětivost, svědomitost i otevřenost mají pozitivní vliv na spokojenost se životem. Přidáním těchto faktorů se snížila hladina položky neuroticismus, avšak nadále zůstává signifikantní.

8 Výsledky výzkumu a zodpovězení hypotéz

V této kapitole budou přehledně prezentovány výsledky výzkumu a zodpovězení daných hypotéz.

H1: Materialismus bude v záporném vztahu s kvalitou života.

První hypotéza předpokládala souvislost mezi materialismem a kvalitou života. V případě této hypotézy se jednalo především o rekapitulaci výsledků výzkumů, které již byly této problematice věnovány a jež jsou uvedeny výše v této práci. Co se této hypotézy týče, bylo dosaženo podobných výsledků, jako tomu bylo u již provedených studií; čím více byl jedinec materialisticky orientován, tím méně byl spokojený se svým životem. Byl nalezen signifikantní záporný vztah, lze tedy konstatovat, že tato hypotéza se potvrdila, což ovšem automaticky neznamena, že lidé materialisticky orientovaní jsou s kvalitou života nespokojeni; je spíše ukazatelem, že materialisticky orientovaný jedinec bude méně spokojen se svým životem, než by tomu bylo u jedinců, kteří preferují jiné hodnoty.

H2: Tento vztah bude možné z části vysvětlit jinými proměnnými – neuroticismem.

Statistickým testováním byla nalezena shoda týkající se vlivu materialismu a neuroticismu na životní spokojenost jedince. Obě tyto proměnné s kvalitou života záporně korelovali. Pomocí regresní analýzy byla následně zkoumána síla jejich vlivu. Zjištění hovoří ku prospěchu této hypotézy – vliv materialismu po přidání proměnné neuroticismu na kvalitu života se sice snížil, ale byl stále signifikantní. To hovoří o vlivu materialismu na kvalitu života, která je částečně zprostředkována právě neuroticismem.

H3: Neuroticismus bude v záporném vztahu s kvalitou života.

V případě čtvrté hypotézy bylo zjišťováno, zdali má na kvalitu života negativní vliv míra neuroticismu jedince. Tato hypotéza vycházela především ze zjištění dřívějších výzkumníků, kteří považují neuroticismus za významný osobnostní prediktor spokojenosti se životem. Výsledky hovoří v tomto případě ve prospěch hypotézy – byl nalezen signifikantní vztah mezi

neuroticismem a kvalitou života. Čím více byli jedinci neurotičtí, tím méně byli spokojeni se svými životy. Tímto výsledkem tak lze podpořit tvrzení daná teorií o negativním vlivu proměnné neuroticismu na životní kvalitu.

H5: Extraverze bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života.

V otázkách kvality života se vynořuje extroverze jako významný prediktor její úrovně. Realizovaná zjištění poukazují na vyšší míru spokojenosti se životem u jedinců, kteří jsou více extravertovaní. Statistické testování tuto hypotézu potvrdilo.

H5: Svědomitost bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života.

Svědomitost se jeví jako pozitivní prediktor míry úrovně životní spokojenosti jedince. Provedené šetření tuto hypotézu potvrdilo – svědomitost je vůči kvalitě života v kladném vztahu.

H6: Přívětivost bude vykazovat kladný vztah s kvalitou života.

Přívětivost se taktéž jeví jako prediktor úrovně životní spokojenosti. Provedená šetření tuto hypotézu potvrzují, neboť přívětivost jako osobnostní faktor je vykazuje vůči kvalitě života kladný signifikantní vztah.

H7: Otevřenost nebude vykazovat signifikantní vztah s kvalitou života.

Zajímavým zjištěním je výsledek korelace a mezi životní spokojeností a otevřeností jedince. Ač z již realizovaných výzkumů vyplývá, že z hlediska pětifaktorového modelu osobnosti se extroverze jeví jako nejsilnější prediktor životní spokojenosti, zde se extroverze umístila na druhém místě (po otevřenosti), co se vlivu na životní spokojenost týče. Vliv otevřenosti byl posléze ověřován i v regresní analýze, kde se z hlediska pěti faktorů osobnosti umísťuje za neuroticismem jako nejsilnějším prediktorem životní spokojenosti. Vztah extroverze a životní spokojenosti byl tedy signifikantně významný, nepatrně významnější byl ale v případě otevřenosti vůči novým zkušenostem. Toto zjištění je překvapivé zejména

vzhledem k charakteristice tohoto osobnostního faktoru. Ve svých výzkumech McMræ a Costa (1991) považovali otevřenost vůči zkušenostem za osobnostní rys, který se podílí jak na prožívání negativních, tak i pozitivních emocí (Hřebíčková, Blatný, & Jelínek, 2010). Z meta-analýzy provedené DeNeveovou a Cooperem (1998) ale plynou opačné výsledky – v tomto případě vykazovala otevřenost vůči zkušenostem nejnižší korelaci a prožitkem subjektivní pohody jedince. Z výzkumů na české populaci provedené Hřebíčkovou, Blatným a Jelínkem (2010) plynou závěry opačné – v jejich šetření otevřenost vůči zkušenostem byla jediným z pěti faktorů osobnosti, který nekoreloval s osobní pohodou jedince. Tato hypotéza tak nebyla potvrzena, nicméně uvedené výsledky by tak mohly být podmětem pro další výzkumná šetření.

9 Diskuse

Na tomto místě je zapotřebí uvést možné nedostatky, slabiny či nepřesnosti týkající se výzkumné části.

Vzhledem k výši zvoleného vzorku a jeho rozložení co se mužských a ženských respondentů týče, nelze výsledky tohoto výzkumu považovat za reprezentativní a naprosto je aplikovat na populaci, mohou ovšem posloužit jako odrazový můstek pro další úvahy a bádání.

Sběr dat probíhal formou vyplňování online dotazníků na sociálních sítích. Online vyplnění dotazníků umožnilo sebrání poměrně velkého vzorku dat za krátkou dobu. Výhody takového sběru dat lze spatřovat především ve větší míře pocíťované anonymity, než by tomu mohlo být u dotazníků vyplňovaných ručně, během kterých je sice taktéž zachována anonymita, ale výzkumník s účastníkem spolu do jisté míry musí komunikovat tváří v tvář. Tuto skutečnost lze považovat jak za kladný důsledek online testování, ale taktéž za negativní. Pro některé respondenty může online dotazník působit nevěrohodně, mohou mít před započítím vyplňování nějaké další doplňující otázky na výzkumníka, na něž se ovšem strádají doptat, ačkoliv byl v tomto případě potencionálním respondentům nabídnut kontakt, na kterém mohli výzkumníka kontaktovat v případě jakýchkoliv nesrovnalostí či otázek. Online testování taktéž díky své povaze nemohlo poskytnout zpětnou vazbu co se doprovodných projevů u jedinců během vyplňování týče, které mohli být pro výzkumníka také cennou informací.

Jako klad lze ale v této formě testování spatřovat například fakt, že vlastní osoba výzkumníka nemohla účastníky nijak ovlivňovat, dotazník si mohli vyplnit v klidu v prostředí, které je jim příjemné; nemuseli tedy dojet na určené místo, které by bylo určeno například při vyplňování dotazníků tužkou. V tom lze ale také do jisté míry spatřovat nedostatek, neboť tak nebyly pro všechny respondenty zajištěny zcela stejné podmínky.

Zvolené statistické metody byly vzhledem ke stanoveným cílům práce zvoleny vhodně. Výsledky měření mohly být také ovlivněny zvolenou testovou baterií; lze uvažovat nad tím, že využití jiných dotazníků by přispěly k poměrně jiným výsledkům. V tom lze ale také sledovat i klad této práce, neboť jak bylo popsáno v kapitole týkající se výsledků, zajímavým zjištěním, které se vynořilo, byly různorodé výsledky tohoto výzkumu, zahraničních a českých studií týkajících se osobnostních faktorů a kvality života, neboť při porovnání výsledků se dostávalo rozličných odpovědí. V tomto ohledu tak lze spatřovat klad této práce.

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematiku materialismu a kvality života. Konkrétněji se zaměřila na problematiku neuroticismu jako jednoho z osobnostních faktorů, v rámci kterého bylo zjišťováno, zdali není vztah mezi kvalitou života a materialismem do jisté míry zprostředkován neuroticismem.

Teoretická práce byla zaměřena na hlavní termíny, které bylo v souvislosti s charakteristikou práce a jejím problémem nutno osvětlit a dopodrobna rozebrat. Obsahovala také již zjištěné výsledky studií, které byly v dané problematice realizovány. Tato zjištění výzkumníka inspirovala k sestavení empirické části, která byla ale tvořena kombinací dotazníků, jež v tomto případě ještě nebyly společně použity.

Zjištění hovoří ve prospěch stanovených hypotéz; je patrné, že jak neuroticismus, tak i materialismus mají negativní vliv na kvalitu života jedince. Taktéž se potvrdila hypotéza, že tento vliv materialismu na kvalitu života je do jisté míry zprostředkován dimenzí neuroticismu.

Zajímavé zjištění přinesl faktor osobnosti otevřenost, který zde prokázal pozitivní vliv na míru životní spokojenosti jedince, ačkoliv z výzkumů zahraničních a českých tomu bylo naopak nebo nevykazoval žádný vliv. Tento výsledek tak lze považovat za přínos práce a další možné bádání, které by mohlo být více zaměřeno např. na souvislost této dimenze právě se zvolenou kvalitou života.

Seznam použitých zdrojů:

Belk, R. W. (1983). Worldly possessions: Issues and criticisms. *Advances in Consumer Research*, 10, 514-519. 1983, 514-519. Dostupné z <http://www.acrwebsite.org/volumes/6172/volumes/v10/NA-10>

Belk, R. W. (1984). Three scales to measure constructs related to materialism: Reliability, validity, and relationships to measures of happiness. *Advances in Consumer Research* 11, 291-297. Dostupné z <http://acrwebsite.org/volumes/6260/volumes/v11/NA-11>

Bilsky, W., & Schwartz, S. H. (1994). Values and personality. *European journal of personality*, 8(3), 163-181. Dostupné z:
http://strandtheory.org/images/Schwartz_Value_Theory.pdf

Blatný, M. (2010). *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada.

Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia.

Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.

Collin, C. (2014). *Kniha psychologie*. Praha: Universum.

Csikszentmihalyi, M. (1996). *O štěstí a smyslu života. Jak dosáhnout šťastného života bez ohledu na vnější okolnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: a meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological bulletin*, 124(2), 197-229. Dostupné z http://www.subjectpool.com/ed_teach/y5_ID/personality/wellbeing/1998_Deneve_cooper_psych_bull.pdf

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.

- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and proposal for a national index. *American Psychologist*, 55, 34-33.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. (2002). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. In *The Oxford Handbook of Positive Psychology*, 187.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125(2), 276-302.
- Dorotíková, S. (1998). *Filosofie hodnot. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
- Drapela, J. V. (2008). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Emmons, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality*. Guilford Press.
- Erikson E. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Eysenck, H. J. (1950). *Dimensions of personality*. Transaction Publishers.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Fromm, E. (2001). *Mít, nebo být?*. Praha: Aurora.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2014). *Statistika v aplikacích*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2015). *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Hnilica, K. (2005). Vlivy materialistické hodnotové orientace na spokojenost se životem. *Československá psychologie*, 49, 385-398.

- Hnilicová, H. (2005). Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotnictví. In J. Payne Ed.), *Kvalita života a zdraví* (s. 205-216). Praha: Triton.
- Horneyová, K. (2007). *Neurotická osobnost naší doby*. Praha: Portál.
- Hřebíčková, M., Blatný, M., & Jelínek, M. (2010). Osobnost jako prediktor osobní pohody v dospělosti/Personality as a predictor of subjective well-being in adulthood. *Československá Psychologie*, 54, 31.
- Hřebíčková, M., Jelínek, M., Blatný, M., Brom, C., Burešová, I., Graf, S., ... Zábrodská, K. (2016). Big five inventory: základní psychometrické charakteristiky české verze BFI-44 a BFI-10. *Československá Psychologie*, 60, 567.
- Hřebíčková, M., Urbánek, T., & Čermák, I. (2000). Inventář přídavných jmen pro posouzení pěti obecných dimenzí osobnosti. *Čs. psychologie*, 44(4), 317-329.
- <http://lepo.it.da.ut.ee/~cect/teoreetilne%20seminar%202023.04.2013/Schwartz%202006.pdf>
- Hunt, M. (2010). *Dějiny psychologie*. Praha: Portál.
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American political science review*, 65(4), 991-1017.
- Inglehart, R. F. (2008): *Changing Values Among Western Publics from 1970 to 2006*. *West European Politics*, 31, 130 – 146.
- Jandourek, J. (2012). *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada.
- Kratochvíl, S. (2000). *Jak žít s neurózou: o neurotických poruchách a jejich zvládnání*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (1994). *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů.
- Křivohlavý, J. (2004). Kvalita života. In *Kvalita života: sborník příspěvků z konference*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky.

- Křivohlavý, J. (2010). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (2013). *Psychologie pocitů štěstí: současný stav poznání*. Praha: Grada Publishing as.
- Langmeier J., & Krejčířová D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Le Goff, J., & Kudrna, J. (1991). *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon.
- McAdams, D. P., & de St Aubin, E. (1998). *Generativity and adult development: How and Why We Care for the Next Generation*. Washington DC: American Psychological Association.
- McAdams, D. P., & de St Aubin, E. (1998). Generativity and adult development. *Washington, DC American Psychological Association*.
- Mlčák, Z. (2005). *Psychologie zdraví a nemoci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Montoussé, M., & Renouard, G. (2005). *Přehled sociologie*. Praha: Portál.
- Možný, I. (2002). *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Nakonečný, M. (1995). *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář.
- Nakonečný, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Nakonečný, M. (2009). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- Okun, M. A., & Stock, W. A. (1987). The construct validity of subjective well-being measures: An assessment via quantitative research syntheses. *Journal of Community Psychology*, 15(4), 481-492.
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164.

- Payne, J. (2005). Tři cesty ke štěstí. In Payne, J. et al., *Kvalita života a zdraví* (s. 104 – 117). Praha: Triton.
- Peck, M. S. (1993). *Nevyšlapanou cestou*. Praha: Odeon.
- Pickering, A., & Corr, P. (2008). JA Gray's reinforcement sensitivity theory (RST) of personality. *The SAGE handbook of personality theory and assessment, 1*, 239-257. Dostupné z <https://research.gold.ac.uk/6343/1/9781412946513-Ch11.pdf>
- Pružinská, J. (2005). *Psychológia osobnosti*. Bratislava: Občianské združenie Sociálna práca.
- Punch, K. F. (2008) *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál.
- Punch, K. F. (2015). *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál.
- Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.
- Rendlová, M. (2006). *Materialistická hodnotová orientace a kvalita života* (diplomová práce). Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/26740/>
- Richins, M. L. (1987). Media, materialism, and human happiness. *ACR North American Advances*.
- Richins, M. L., & Dawson, S. (1992). A consumer values orientation for materialism and its measurement: Scale development and validation. *Journal of Consumer Research, 19*(3), 303-316.
- Rokeach, M. (1973): *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Schmuck, P. E., & Sheldon, K. M. (2001). *Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving*. Hogrefe & Huber Publishers.
- Schwartz, S. H. (2006). A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *Comparative sociology, 5*(2), 137-182. Dostupné z:
- Smékal, V. (2002). *Pozvání do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.

Šolcová, I., & Kebza, V. (2004). Kvalita života v psychologii: Osobní pohoda (well-being), její determinanty a prediktory. In *Kvalita života: sborník příspěvků z konference*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky.

Urbánek, T., Denglerová, D., & Širůček J. (2011). *Psychometrika: měření v psychologii*. Praha: Portál.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky:

Studijní program:

Studijní obor:

Název práce:

Počet stran (bez příloh):

Celkový počet stran příloh:

Počet titulů české literatury a pramenů:

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů:

Počet internetových odkazů:

Vedoucí práce:

Rok dokončení práce:

Pražská vysoká škola psychosociálních studií
Posudek vedoucího diplomové práce

Autorka práce **Jaroslava Pačesová**
 Název práce **Materialistická hodnotová orientace a kvalita života**
 Obor studia psychologie
 Vedoucí práce doc. Karel Hnilica

stupnice**

1	2	3	4	5	0
---	---	---	---	---	---

Práce s odbornou literaturou

Využití relevantních odborných časopiseckých zdrojů (množství)
 Využití relevantních recentních pramenů (z posledních 2-5 let)
 Využití původních pramenů (nikoli sekundární literatury)

X					
	X				
	X	X			

Teoretická část

Členění, návaznost částí, rozvržení témat atp.
 Jasně směřování k hypotézám výzkumu
 Jsou definovány všechny konstrukty vyskytující se v hypotézách?
 Je vymezení klíčových témat a pojmů založeno na studiu více nezávislých zdrojů?
 Původnost zpracování odborné literatury, elaborace hypotéz
 Rozsah textu nesouvisejícího bezprostředně s hypotézami výzkumu („vata“)
 Odborný styl psaní, absence gramatických chyb, srozumitelnost, ...
 Mohla by být teoretická část časopisecky publikována jako původní odborný text?

	X				
	X				
	X	X			
	X				
		X			
	X				
		X			

Problém, cíle, otázky a hypotézy

Jasnost a srozumitelnost stanovení cíle výzkumu
 Výzkumné otázky (originalita, zajímavost, závažnost...)
 Hypotézy (srozumitelnost, vnitřní konzistence, specifikace vztahů, ...)
 Teoretická relevantnost hypotéz
 Operacionalizace hypotéz (testovatelnost, falzifikovatelnost)

	X				
	X				
X					
X					
	X				

Výzkumná strategie, design, soubor, techniky sběru dat

Předvýzkum: předběžné ověření psychometrických vlastností nástrojů
 Předvýzkum: předběžné ověření dostupnosti a vhodnosti souboru
 Výběrový soubor (vhodnost, složení, velikost, apriorní síla testů)
 Vhodnost použité výzkumné strategie pro test výzkumných hypotéz
 Popis použitých technik sběru dat (operacionalizace proměnných)
 Uvedení psychometrických vlastností použitých technik: reliabilita
 Jsou uvedeny potřebné údaje, aby bylo možno výzkum replikovat?

					X
					X
X					
X					
X					
X					
X					

Prezentace dat a jejich analýzy

Jsou uvedeny základní deskriptivní údaje (M, SD, %, r, ...)?
 Jsou tabulky a grafy správně vytvořeny a popsány?
 Nejsou v textu údaje a data, která jsou irelevantní k testu hypotéz („vata“)?
 Byly adekvátně testovány všechny hypotézy (správná volba testu)?
 Jsou uvedeny velikosti účinku (r, d, η^2 , ...) a pravděpodobnosti?
 Jsou výsledky testů prezentovány správně, přehledně a srozumitelně?
 Jsou výsledky statistických testů správně interpretovány?
 Jsou v textu uvedeny pouze relevantní údaje, tabulky a grafy?
 Byly testovány všechny apriorní hypotézy a pouze ony?
 Jsou uvedeny potřebné údaje, aby bylo možno analýzy replikovat?

	X				
	X				
X					
X					
X					
	X				
	X	X			
X					
X					
X					

Diskuse výsledků šetření a celkové zhodnocení výzkumu

Je uvedeno stručné a srozumitelné shrnutí hlavních výsledků výzkumu?
 Je provedena diskuse výsledků vzhledem k relevantní literatuře?
 Jsou vyvozeny – je-li to relevantní – přiměřené závěry týkající se důsledků zjištění?
 Mohla by být výzkumná část časopisecky publikována jako původní odborný text?

X					
		X			
					X
	X	X			

** 1 – výborně/ANO; 2 – velmi dobře /SPÍŠE ANO; 3 – dobře/STŘEDNĚ; 4 – velmi špatně/SPÍŠE NE; 5 – nedostatečně/NE; 0 – nehodnoceno, nehodí se atp.

Dodržování citačních a etických norem APA

Citace pramenů (autorů) v textu	X			
Citace textu (správnost, elaborace citací, počet citací a parafrází textu, ...)			X	
Citace jednotlivých pramenů v seznamu literatury		X		
Vytvoření seznamu literatury (formát, abecední řazení, shoda s citacemi v textu, ...)		X		
Etické normy 1: plagiátorství, neuvádění zdrojů, ...	X			
Etické normy 2: informovaný souhlas, anonymizace, debriefing, ...				X
Etické normy 3: formulování hypotéz na datech, reanalýzy, vylučování případů, ...	X			

Spolupráce vedoucího práce se studentem, samostatnost a nezávislost studenta

Samostatnost a inovativnost při formulování hypotéz (vlastní přínos studenta)		X		
Samostatnost a metodologická kompetence při realizaci výzkumu	X			
Samostatnost a kompetence při práci s daty, při jejich analýzách a interpretaci			X	

Hodnocení jednotlivých částí (lze uvést hlavní nedostatky)

Práce s odbornou literaturou	1,8
Část značně čerpá ze sekundárních zdrojů, je v ní velké množství parafrází a přejatého textu.	
Teoretická část	2,3
Autorka v teoretické části vymezuje hlavní pojmy. Část je přehledně zpracována, ale je v ní současně mnoho informací, které nesouvisí s hypotézami – a naopak zde chybí rozbor některých pojmů, které se v hypotézách vyskytují.	
Problém, cíle, otázky a hypotézy	1,6
Autorka v práci uvádí osm hypotéz. Výzkum směřuje především k testu těchto tří: H1: Materialismus bude v záporném vztahu s kvalitou života. H2: Tento vztah bude možné z části vysvětlit jinými proměnnými – neuroticismem. H3: Neuroticismus bude v záporném vztahu s kvalitou života.	
Výzkumná strategie, design, soubor, techniky sběru dat	1,0
Výzkum měl podobu korelační studie.	
Prezentace dat a jejich analýzy	1,5
V této části by autorka neměla probírat metodologické a statistické poučky. Data jsou prezentována poměrně přehledně. Ruší občas anglické popisky. Popiskám tabulek by měla být věnována větší pozornost.	
Diskuse výsledků šetření a celkové zhodnocení výzkumu	2,2
Je provedeno shrnutí výsledků, ale chybí jejich diskuse, není uveden jejich vztah k literatuře atp. Z rozboru není jasné, zda se potvrdila hypotéza o zprostředkování.	
Dodržování citačních a etických norem APA	1,7
Autorka používá poměrně velmi dobře normy APA. V seznam zdrojů jsou občasné chyby. Chybí v ní odkazy na některé autory (například na Pawlika). V práci chybí bibliografické údaje (na předposlední straně)	
Spolupráce vedoucího práce se studentem, samostatnost studenta	2,0
Autorka realizovala samostatně šetření. Při formulaci hypotéz a analýze dat vyžadovala vedení a pomoc.	
CELKOVÉ HODNOCENÍ	1,7 (SD=0,7)

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Domníváte se na základě výsledků svého výzkumu, že je přijatelnou hypotéza, podle níž si neurotičtí lidé vysvětlují svoji životní nespokojenost tím, že nemají takový materiální životní standard, jaký by si přáli mít?

Práce splňuje podmínky kladené na diplomovou práci a **doporučuji ji k obhajobě.**

Navrhovaná klasifikace: 1 - **2**

Datum, podpis: 12. 8. 2017

doc. Karel Hnilica

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Jaroslava Pačesová

Obor studia: psychologie

Název práce: Materialistická hodnotová orientace a kvalita života

oponent práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 65

Počet stránek příloh: -

Počet titulů v seznamu literatury: 59

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		x		
--	--	---	--	--

Oborová přílehlavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Proč autorka nevložíla do příloh celé znění použitého dotazníku?
Vyznávají dospělí v české republice postmaterialistické hodnoty (dle Inglehartovy klasifikace)?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Diplomantka předložila k posouzení práci zkoumající materialistické hodnoty. V teoretické části se zabývá aktuální problematikou well-being a poukazuje na vazby mezi spokojeností a vztahem k materialistickým hodnotám, jakož i na vazbu k neuroticismu; opírá se i o zjištění, že lidé s materialistickou orientací vykazují vyšší míru neuroticismu. V empirické části je proveden a vyhodnocen dotazníkový průzkum, který potvrdil řadu hypotéz, ale nikoliv všechny.

Připomínky k textu: i když je text velice čtivý, nebyla provedena pečlivá korektura a tak se nejen objevují překlepy, ale i na několika místech neshody přísudku s podmětem. Druhou připomínkou je formulace druhé hypotézy, která měla být přesně formulována (bez odkazu na předchozí hypotézu, který není zcela jasný). Třetí je to, že zapomněla vyplnit tiráž na konci práce.

Celkové hodnocení: Autorka se velice dobře vypořádala s poměrně překérní problematikou a na základě studia celé řady relevantních pramenů se dokázala nejen v problematice dobře zorientovat, ale připravit a realizovat smysluplný výzkum. Ten je dobře koncipován a ukazuje na dobrou erudici badatelskou (včetně toho, že autorka zjevně výborně využila možností konzultací). Je trochu škoda, že text práce neobsahuje celý dotazník; v textu jsou ukázky. Předložený text vyhovuje požadavkům kladeným na diplomové práce v oboru psychologie - a lze jej doporučit k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 8.9.2007

doc. PhDr. Jaroslav Kořa